

Er de politiske utopiers tid forbi?

*Om eksistensen av politiske utopier i ATTAC Frankrike og
Norge*

Trude Diesen Sundberg

Masteroppgave i Statsvitenskap

UNIVERSITETET I OSLO

28. Oktober 2005

Institutt for statsvitenskap

Høsten 2005

INNHOLDSFORTEGNELSE

1.0 INNLEDNING	6
1.1 PROBLEMSTILLING OG FORMÅL	7
1.2 FREMGANGSMÅTE DESIGN	8
2.0 TEORIDEL	9
2.1 UTOPIKRITIKK	9
2.2 UTOPITEORI	13
3.0 METODE	24
3.1 KITERIER FOR EMPIRISK ANALYSE	30
4.0 EMPIRI	34
4.1 ATTAC FRANKRIKE	38
4.1.1 Politisk Plattform	38
4.1.2 ATTAC Frankrike og kampen mot EU - grunnloven	41
4.1.3 Organisasjon	42
4.2 ATTAC NORGE	43
4.2.1 ATTAC Norge anno 2005	44
4.2.2 Politisk Plattform	45
4.2.3 Organisasjon	47
4.3 INTERVJUER	48
4.3.1 Franske informanter	48
4.3.2 Norske informanter	52
4.4 DANNINGSARTIKKELEN	57
4.5 SENTRALE BØKER	58
4.5.1 George Monbiot <i>The Age of Consent</i>	58
4.5.2 Susan George <i>The Lugano Report</i>	60
4.5.3 Naomi Klein <i>No Logo</i>	62
5.0 ANALYSE OG DISKUSJON	65
5.1 HVA SLAGS UTOPI KAN MAN FINNE I ATTAC?	66
5.2 EN NY TYPE UTOPI OG ROLLEN DEN KAN SPILLE FOR SOSIALE BEVEGELSER OG POLITISKE ORGANISASJONER	75
5.3 FØLGER FOR UTOPIKRITIKKEN	79
6.0 AVSLUTNING	83
6.1 TEORETISK KONKLUSJON	83
6.2 EMPIRISK KONKLUSJON	84
7.0 LITTERATURLISTE	86
7.1 INFORMANTER	89
VEDLEGG I	89
INTERVJUGUIDE	89
VEDLEGG II	91
PLATFORM OF THE INTERNATIONAL MOVEMENT ATTAC	91

Forord

Først og fremst vil jeg takke min veileder Werner Christie Mathisen for å vekke min og andres interesse for politiske utopier, og også for hans tålmodighet, råd og støtte igjennom mitt arbeide med oppgaven. I tillegg til hans veiledning har jeg også fått uvurderlig hjelp fra Camilla og Therese med oppgaven.

Jeg vil også takke ATTAC, og mine intervjuobjekter for deres vennlige og åpne mottakelse av mitt prosjekt. Denne mottakelsen i seg selv har vist en åpenhet for nye synspunkter i bevegelsen som er en utopi verdig.

Sist men ikke minst vil jeg takke familien for all støtte. Jeg vil gi en spesiell takk til Eilyn for din tålmodighet, og de mange innspillene du har kommet med som har gjort både meg og oppgaven mer reflektert.

Til Britt Diesen, takk for at du gjorde meg til en som tror på utopier.

Trude Diesen Sundberg

Oslo, 28. Oktober 2005

1.0 Innledning

I Dagsavisen den 5. oktober i år tok Reiulf Steen til orde for at visjoner er nødvendig for den nye rødgrønne regjeringen (Steen 2005). Han skriver at det med Stoltenbergs ”bruk av ord som drømmer og visjoner”(Ibid) oppstår et følelsesmessig bånd til ham som partileder som ikke var der før. Steen er nestleder i ATTAC Norge, og hans utopiske forståelse av visjoner og nytten av disse står i motsetning til Ottar Brox sin formulering ”..Utopiene er til de grader diskreditert at de ikke kan fungere motiverende lenger” (Brox 1995:35). Brox sitt utsagn viser hva slags motstand politiske ideer om alternative samfunnstilstander møter i dagens samfunn.

I denne oppgaven vil jeg analysere de politiske ideer som presenteres i ATTAC Norge og Frankrike, for å se om jeg kan finne eksempler på utopier og utopiske forestillinger. ATTACs slagord; ”en annen verden er mulig”, og deres ønske om samfunnsendring gir deres politiske ideene et utopisk element. Dette, og tanken om at dersom utopier finnes vil de i hvert fall finnes i denne typen organisasjoner, er bakgrunnen for at de ble valgt som empirisk eksempel. Rammen for oppgaven vil være den kritikk og ”dødsdom” mange har gitt utopiene de siste tiår både i det teoretiske og i det praktiske univers. Utopikritikken har eksistert i mange år, på lik linje med budskapet om at ideologiene er døde, og peker ikke bare på hva slags negative sider utopiene har, men gir også argumenter for utopienes overflodighet. Det vil bli brukt utopiteori som utgangspunkt for analysen og for å klargjøre de ulike betydningene av begrepet. Forskningen på utopier i Norge er et ganske nytt og urørt område. På institutt for statsvitenskap har Werner Christie Mathisen (2001) skrevet og brukt utopier i sin forskning, Beatrice Halsaa (1991) har skrevet om feminisme og utopier, og en annen professor har brukt noe tid på dystopiene. Min oppgave kan sees i forbindelse med forskning gjort i England på området utopiteori som for eksempel Ruth Levitas’ (1990) bok om utopibegrepet, og som

en forlengelse av Kumars (1991) gjennomgang av utopienes historie og utopismen, ettersom jeg trekker det videre til dagens samfunn.

1.1 Problemstilling og formål

I hvilken grad kan man finne uttrykk for utopi- forestillinger og utopier i ATTAC Norge og Frankrike?

I denne oppgaven er den konkrete problemstillingen om det finnes utopier og utopiske elementer i de politiske ideene til ATTAC Norge og Frankrike. Dersom jeg finner eksempler på dette vil jeg se hva slags forestillinger om utopier det dreier seg om, og sette funnene opp mot teorien om at utopiene ikke lenger eksisterer. Oppgavens generelle og teoretiske formål er med andre ord å se om utopier og utopiske forestillinger fortsatt finnes. For å gjøre dette vil jeg utarbeide et bredt spekter av utopiforståelser, som vil bli satt inn i rammen av utopikritikk som finnes. Det kan være at den forståelsen vi har av utopibegrepet ikke lenger stemmer med virkeligheten, og at jeg finner nye betydninger og elementer i begrepet. Denne antakelsen er basert på nyere utopiteori, og funn fra den feministiske bevegelsen, der man har funnet nye aspekter og funksjoner for begrepet (Sargisson 1996). Jeg vil utarbeide hypoteser om hva slags utopiske forestillinger jeg forventer å finne, og hva slags følger et eventuelt funn av utopiske forestillinger vil ha for utopikritikken. Mitt utgangspunkt er at det finnes en dystopi i ATTAC som kan sies å forene dem, spørsmålet blir dermed om det finnes tilsvarende utopiske forestillinger. Metoden som benyttes i oppgaven er valgt for å få mest mulig robuste konklusjoner, derfor har jeg valgt to av de mest ulike case som var å finne innen det empiriske univers; ATTAC Norge og Frankrike, som er to autonome deler av en bevegelse som finnes i store deler av verden i dag. Det vil også kunne være interessant å se om et eventuelt resultat i oppgaven kan trekkes videre til ideologibegrepet, ettersom ideologier har en

relasjon til utopier i det at ideologier kan inneholde et utopisk program.(Østerud et. al 1997:92)

1.2 Fremgangsmåte design

Målet i denne oppgaven er altså å få kunnskap om det finnes utopiforestillinger i ATTAC (Association for the Taxation of Financial Transactions for the Aid of Citizens) Norge og Frankrike, for så å føre dette videre til å diskutere hva dette har å si for påstandene om at utopiene er døde. Ettersom jeg i denne oppgaven vil bruke mine funn til å diskutere og kanskje svekke en teori, er det nødvendig med en design av oppgaven som kan være med å gjøre konklusjoner mest mulig robuste. Oppgavens design er derfor bygget opp rundt testing av hypotesene og forventningene som er basert på utopiteori og utopikritikk. Dette gjøres for å få en bred forståelse for standpunkt og hypoteser som skal prøves. Utopikritikken vil i utgangspunktet danne en ramme for oppgaven, men i de siste delene vil jeg trekke den inn for å diskutere den i forhold til mine funn. Jeg vil også presentere oppgavens metode i mer utfyllende former, og introdusere mine to case, som er valgt ut fra en antakelse om at deres ulike kontekster vil gjøre dem så forskjellige at de vil kunne gi sterke konklusjoner. Funnene og svaret på problemstillingen i denne oppgaven vil fremkomme ved å prøve hypotesene på de politiske ideene presentert i ATTAC Norge og Frankrike. ATTAC kan sies å være relevant som case i denne oppgaven fordi de presenterer seg som et alternativ til det politiske og økonomiske system som man har i verden i dag. Det er også relevant ifølge argumentet om at ideologi produserer, og er førende for politisk handling og organisasjon i de nye sosiale bevegelsene (Dalton 1994:5). Dette er grunnen til at jeg kan anta at det er en sammenheng mellom de handlinger og den ideologi som finnes i organisasjoner som ATTAC.

2.0 Teoridel

Utopikritikerne er mange, man trenger egentlig bare å se til det norske språk for å finne en negativ konnotasjon om begrepet. Her innebærer det at innholdet forkastes som noe urealistisk (Halsaa 1991:84). I dette teorikapittelet vil jeg videre utarbeide teorien om utopienes ulike betydninger og typer, for å legge grunnlaget for å analysere funnene og forestillingene i ATTAC. Jeg vil begynne med å beskrive ulike deler av utopikritikken for å danne et bilde av hva slags rammer utopiteorien har måttet forholde seg til de siste tiårene. Den siste delen av teorien vil ta for seg utopiteorien, og de ulike formene, funksjonene og typene utopier som beskrives og problematiseres her.

2.1 Utopikritikk

Diskusjonen om utopienes ikke-eksistens har pågått i store deler av verden særlig etter at Berlinmuren falt, da alternativet til kapitalisme i praksis ble borte. Internasjonalt er Karl Popper en av de mest siterte og prominente kritikerne av utopier. I Norge kan jeg nevne Ottar Brox' bok i fra 1995 om fremtiden, som var en del av Prosjekt for Alternativ Fremtid der han en tid var leder. Brox' poeng er at dystopiene nå bør avløse utopiene som motivasjonsfaktor, og at disse vil fungere som realistiske scenarier som ligger i forlengelsen av de prosessene som allerede er i gang (Brox 1995:35). Målet blir å forhindre ulykker, ikke å ha visjoner om å kunne skape et bedre samfunn der ulykker ikke skjer. Det er viktig å nevne at jeg her vil legge frem elementer fra kritikken av utopiene, og også argumenter i fra Jacoby som viser at utopiene etter den kalde krigen, og i verden i dag ikke lenger eksisterer. Utopikritikerne som nevnes kan alle sies å kritisere totalitære prosjekter, i praksis sett som NaziTyskland og Sovjetunionen. En del av utopikritikerne vil også se på Sovjetunionens fall som et argument for at utopiene og reelle alternativer til det kapitalistiske system ikke lenger eksisterer.

Isaiah Berlin hevder at "while utopias have great values in expanding the imaginative horizons of human potentialities, as guides to human conduct they are literally fatal" (Davis 2001:61). Davis oppsummerer Berlins kritikk av utopiene på denne måten "Berlin's liberal case against utopianism consists of the attempt to establish a necessary link between utopian political thought and the single-minded, ruthless pursuit of ethically monistic goals" (Davis 2001: 61) Vi ser med andre ord at Isaiah Berlins kritikk av utopiene er en slags liberal kritikk av de mulige følgene dersom utopisk tenkning skulle gå over i handling; utopienes rolle i praksis leder til totalitarisme. Dette bør forstås innenfor rammene av den kalde krigen og kommunismen, og også den relative nærheten til andre verdenskrig der man hadde sett katastrofale følger av totalitarismen.

I sin bok "*The end of utopia*" skriver Russel Jacoby (1999) "Over the years and against conventional wisdom, utopias sustained a vision of life beyond the market"(Jacoby 1999:27). Dette er en bok der han gjennomgår Utopia, og kommer frem til at dens tid er omme, dette kan også sees i sammenheng med nittitallets påstand om ideologienes død. For å understreke hva som ikke lenger tenkes i politiske ideer, viser han til Lukács som sier at "The annihilation of capitalism, the new socialist reconstruction of the economy, means the healing of all toothaches for the whole humanity"(Ibid.). Jacoby (1999) konkluderer med at Lukács politiske tanker ikke lenger tenkes og heller ikke oppfylles, og dette tar han som et bevis på utopienes død. Selv om han finner en slags utopister i dagens samfunn i form av teknokratiske futurister konkluderer han med at "This society is the only possible one"(Jacoby, 1999:180). Sammenhengen mellom ideologienes svekkelse og utopienes død på venstresiden argumenterer han for på denne måten: "Socialism may not be dead, but confidence in a new and different society is. Instead of championing a radical idea of a new society, the left ineluctably retreats to smaller ideas, seeking to expand the options within the existing society" (Jacoby, 1999:13).

Jacoby er ikke fiendtlig til utopiene, men han ser ikke at de lenger representerer ideer som er alternativer til det systemet og den verden vi i dag lever i. For som han sier; ”The banal truth is that the future will be cruel, painful, violent and uneven.” (Jacoby, 1999:157). Det finnes ikke lenger en tro på at fremtiden skal bli bedre, man har ikke lenger politiske ideer om en annen og bedre fremtid, og han inkluderer dermed både sosialistiske og liberale utopier. Utopiene eksisterer med andre ord ikke lenger, og går inn i historien uten å ta del i formingen av fremtiden.

George Kateb (1963) kartlegger i sin bok ”*Utopia and its enemies*” de ulike kritikkene og anti-utopi-ideene som forekommer. Her kartlegges kritikken av utopiene, og det er viktig å vektlegge at denne kritikken kan ha formet og påvirket de politiske utopiene og utopiteoriens utvikling. Hayek skriver en kritikk av sosialismen og konsekvensene av sosialismens utopier i sin bok *The Road to Serfdom*. I følge ham vil sosialismens utopi ville føre oss til slaveri, og den hadde skylden for nazismen fordi den var en del av nasjonalsosialismens fundament.

Karl R. Popper (1945) er en av de mest sentrale i utopikritikken, han skrev i *The open society and its enemies* om sin kritikk av utopiene. Hans teori er at utopiene i seg selv fører til vold, fordi man ikke kan nå sine ideelle mål på noen annen måte enn å knuse sine rivaler (Kumar 1991:90). Poppers argument er at ”the utopian’s need for a ’clean canvas’ dictates that he should ’purge, expel, banish, kill’ (Davis 2001:56). I boken *The open society and its enemies* (1945) setter han opp ulikheter mellom utopisk sosial ingeniørkunst og stykkevis sosial ingeniørkunst. Forskjellen mellom de to beskrives slik; ”The piecemeal engineer will, accordingly, adopt the method of searching for, and fighting against, the greatest and most urgent evils of society, rather than searching for, and fighting for, its greatest and ultimate good” (Popper 1945:158). Popper mener at utopier vil lede til menneskelige lidelser på grunn av sine totaliserende virkninger, og nødvendig utestengning av demokrati

ettersom man kun er ute etter en idealtilstand. Han forstår med andre ord utopi som et statisk og perfekt samfunn, der det ikke er rom for forandring. Det er viktig å understreke dette ettersom denne forståelsen blandet med erfaringene fra Sovjetunionen og NaziTyskland dannet de historiske omgivelsene for hans kritikk. Kritikken Popper retter mot utopiene er kun bygget på lesningen av Platon, og man kan hevde at grunnlaget for hans kritikk er for tynt, ettersom for eksempel Kumar (1991:39) ikke regner Platons skrifter som utopier. Popper var med andre ord ingen utopieksper, og hans kritikk mister noe av sin tyngde på grunn av tynt kildemateriale. Brox som bygger sin kritikk av utopier på Popper har et enda tynnere grunnlag. Popper ser den stykkevisse ingeniørkunsten som den beste og understreker dette med at;

”..it is also the difference between the only method of improving matters which has so far been really successful, at any time, and in any place, and a method which, wherever it has been tried, has led only to the use of violence in place of reason, and if not to its own abandonment, at any rate to that of its original blueprint” (Ibid.).

Det er også tankene om at noen få, som han ser som nødvendig for å styre en utopisk modell, skal vurdere og forme et idealsamfunn som ikke bare skal være ideelt i nåtiden, men også for fremtidige generasjoner som kritiseres av Popper. Han mener at dette fører til diktatur og totalitarisme;” Social life is so complicated that few men, or none at all, could judge a blueprint for social engineering on the grand scale” (Popper 1945:159). Ett annet viktig punkt i hans kritikk er tanken om at selv om lederne har gode intensjoner vil det nødvendigvis føre til lidelser på veien, ”Accordingly, the Utopian engineer will have to be deaf to many complaints; in fact, it will be part of his business to suppress unreasonable objections.....Utopian engineering is related to the *problem of the dictator’s successor*” (Popper 1945:160). Det er umulig å fullføre forandringen i løpet av en manns eller kvinnes levetid, og det som tegnet seg som en idealstat den gang kan

fortegne seg som noe helt annet for etterfølgerne. Som sagt er det viktig å understreke at han kritiserer hva vi siden skal se som ett syn på utopi, og dette viser seg når han understreker at

”the reconstruction of society as a whole, i.e. very sweeping changes whose practical consequences are hard to calculate, owing to our limited experiences. It claims to plan rationally for the whole of society, although we do not possess anything like the factual knowledge which would be necessary to make good such an ambitious claim” (Popper 1945: 161,162). Dette er interessant fordi det Popper kaller stykkevis ingeniørkunst kan være et resultat av de nyere og mer funksjonsfokuserede måtene å forstå utopibegrepet på.

En liknende argumentasjon finner vi hos Isaiah Berlin, som peker på at voldelige totalitære samfunn kan bli resultatet dersom utopiene blir en guide til handling. Han hevder at totalitarisme blir nødvendig for å nå de mål man setter seg i utopiene. Det er også viktig å se at disse teoretikerne inkluderer utopikritikken i en kritikk av sosialismen. Vi kan med andre ord gå ut fra med bakgrunn i Jacoby (1999), at dersom man ikke lenger tror på et annet system enn markedet, vil også utopiene som politiske ideer være borte. Dette representerer én måte å forstå utopier på- en annen måte å analysere dette på er at nyliberalismen er blitt enerådende som politisk utopi.

2.2 Utopiteori

Utopiteorien vil i denne oppgaven bli brukt for å kunne analysere eksistensen eller ikke-eksistensen av ulike typer utopier, og den vil også representere en alternativ teori dersom hypotesene i oppgaven avkrefte eller modifiseres. Ulikheten mellom teoretikerne er til tider ganske stor, så det vil kunne være forskjeller i hva slags utopier som kan regnes for døde og hvilke man kan finne spor av ut i fra de ulike forståelsene av begrepet. For å få med størst mulig bredde av teoretikere og begrepsforståelser vil jeg begynne med å redegjøre for Kumar og hans bok

”*Utopianism*”. I denne gjennomgår Kumar begrepet utopi, dets historie og utarbeider en kategorisering av utopiene. Dessuten vil jeg ta med noen nyere utopiteoretikere slik som den post-strukturelle teoretikeren Lucy Sargisson, og også Marius De Geus og Ruth Levitas. Sistnevnte utvider begrepet og innfører andre og nyere måter å forstå det på. De ulike måtene å forstå utopibegrepet vil bli klart utformet, for at jeg kan bruke dem på en fruktbar måte i analysen av det empiriske materialet. Kumars definisjon av utopi er i seg selv ganske tradisjonell, og igjennom hans bok får man også en gjennomgang av ulike syn på utopier, og med dette vil jeg forsøke å sikre en bred og rimelig dekkende fremstilling av utopibegrepet. Det er også viktig å nevne her at også utopiteoretikerne er oppmerksomme på negative effekter av utopier, men at de velger å prøve å bruke utopiene i stedet for å avfeie dem som utopikritikerne gjør.

I denne oppgaven skal jeg lete etter begrepet utopi utarbeidet og formet i ulike varianter. Det er også meget viktig å understreke at de nyere sosiale bevegelsene slik som feministene og den økologiske bevegelsen kan sies å beskrives bedre i de nyere utopiteoriene enn den mer tradisjonelle forståelsen vi finner hos Kumar. Grunnen til dette er de eksisterer i en verden der utopikritikken kan sies å ha hatt stor innflytelse også på personer innen sosiale bevegelser. De nyere forståelsene av begrepet kan beskrives som et perspektiv der tanker om et bedre samfunn er nok til å gi politiske ideer et utopisk element, og ikke nødvendigvis ferdige formede tanker og ideer om det beste samfunn.

Utopia ha to betydninger; det kan være et ikkested (outopia) og et godt sted (eutopia), og disse er med på å si oss noe om utopiene selv (Kumar 1991:1). Kumar legger vekt på at utopienes verdi ligger i deres forhold til en mulig fremtid (Kumar 1991:3), ikke i deres forhold til dagens praksis. Med dette ser vi at en forming av alternative verdener vil kunne dra nytte av å ta begrepet med i betraktning når man skal utforme nye modeller av fremtiden. Kumar deler opp i

litterære, samfunnsteoretiske og praktiske utopier, der de litterære ofte vil være reisebeskrivelser, som fremstilles som troverdige og overbevisende fortellinger om et samfunn i sin helhet. De samfunnsteoretiske utopiene på sin side har andre kjennetegn som utforsker karakteristika for en bedre samfunnsorganisasjon, dette gjøres ved blant annet å skissere mål, beskrive forutsetninger og virkemidler som må eksistere for å realisere utopien og en bedre verden (Kumar 1991:28,29). Den siste typen av utopi som nevnes er utopier i ”praksis”. Man kan for eksempel nevne Mormonernes småsamfunn som en representant på de ”små” utopiene, og tidligere Sovjetunionen som et eksempel på en ”stor” utopi som opererer på samfunnsnivå. Disse praktiske utopiene søker å eksemplifisere, og realisere det gode som skal komme, noe som gir dem en sterk utopisk klang (Kumar 1991:71).

Mange mener utopibegrepet kan sies å begynne med Thomas Mores klassiker *Utopia*, men tradisjonen for en liknende type verk med beskrivelser av andre og kanskje bedre verdener fantes også før dette. Eksempler på tidligere beskrivelser av ideelle samfunn er i følge Kumar både Gullaldermyter og historier, landet Cockayne, Millenniumet og idealbyen: Disse er således forgjengere til utopia og er dermed med på å danne den historiske bakgrunnen.

Utopiene er for Kumar per definisjon en fiksjon om et godt samfunn, det er en historie som blir fortalt som handler om mulige verdener (Kumar 1991:25,27). I utopiene er det beskrivende bildet som blir tegnet en slags politisk og sosial spekulasjon, for å dra oss i en bestemt retning og vekke de lidenskaper og sympatier som forfatteren vil formidle. Det er nettopp denne narrative fiksjonen som er med på å selvstendiggjøre utopien fra de andre historiske tradisjonene (Kumar 1991:24,27). I utopien er det plass for satire, det er et sted der man holder et speil opp foran vår verden; dette har gitt en utvikling der man også har fått dystopier og anti-utopier som henholdsvis er beskrivelser av et dårlig fremtidig sted, og en motsats til utopier. Disse er i større grad en direkte kritikk av det

bestående samfunnet ettersom de beskriver mulige følger av dagens utvikling. På en måte kan man si at disse i likhet med utopiene legger til rette for å se muligheter og alternativer til det vi har i dag. Politiske utopier har i tillegg til å ha konseptuelle definisjoner, også grenser i tid og rom. Forfatterne av utopiene må også plasseres i tid og sted for bedre å forstå rammene og ideene man kan finne på ett tidspunkt. I følge Kumar (1991) begrenser utopitradisjonen seg til den sekulære vestlige verden - den ble altså muliggjort av den vestlige modernitet og fremskrittstro, og etter en bestemt historisk tradisjon i Mores fotspor. Premisset for utopikerne er at gode individer kun kan finnes i et godt og perfekt samfunn (Kumar 1991:40).

Den litterære utopitypen kan sies ha sin egen sjanger med egne konvensjoner for hvordan de skal skrives, med sterke føringer fra Mores *Utopia* (Kumar 1991:26, 33). I denne utopitypen får man beskrevet et samfunn, dets organisasjon, funksjon, og private og offentlige liv i fantasifulle bilder, og man får vist hvordan for eksempel utdanning, vitenskap og teknologi kan fungere på en annen måte enn i det samfunnet man selv lever i. Den andre kategorien Kumar nevner er samfunnsteoretiske utopier, og det som skiller samfunnsteoretiske utopier fra andre samfunnsteorier er troen på at man kan forbedre, ordne og perfeksjonere mennesket slik at man får et samfunn med harmoni og materiell balanse. De samfunnsteoretiske utopiene gir også formelle litterære utopier en videre dimensjon ved å se nærmere på mekanismene i det gode samfunnet (Kumar 1991:29). Disse utopiene er mange og mangfoldige, de kan klassifiseres etter brukelighet, og de skiller seg fra *Utopia* ved at man i *Utopia* blir vist det gode samfunn i praksis, mens man i de teoretiske utopiene får en plan for hvordan man kan få et slikt samfunn (Kumar 1991:31).

Det kan i denne sammenheng være verdt å nevne at mange sentrale samfunnsvitenskapelige begreper slik som demokrati har elementer av utopi i seg.

Man kan også i følge Kumar finne spor og innslag av ulike utopier i institusjoner og i ulike elementer i samfunnet. Sammenhengen mellom teori og praksis i utopitenkning må bevises ved å vise at ikke-stedet også er et mulig sted, et bra sted og at det kan eksistere i et tidsrom. Denne koblingen mellom teori og praksis i utopisk tenkning er blant annet det utopikritikerne peker på når de viser til hvordan Sovjetunionen ble en totalitær stat. På den annen side er det viktig å påpeke at man ved å lese utopier grundig fort finner at det ikke har eksistert et samfunn etter direkte modell av en litterær utopi, selv om noen vil argumentere for at det sovjetiske samfunn var basert på teoretiske utopier (Kumar 1991:66).

Utopiene i praksis vi står overfor har imidlertid en litt annen base enn en direkte overføring av en litterær formell utopi til praksis. Det interessante i denne koblingen må sies å være forholdet mellom praksis og teori, og påvirkningsretningene kan nok sies å gå ikke bare fra teori til praksis, men også omvendt slik man kanskje senere kan observere i organisasjonen som er gjenstand for analyse i denne oppgaven. Likevel kan man si at de praktiske utopiene man finner eksempler på er drevet etter ulike prinsipper enn dem man finner i rent teoretiske utopier (Kumar 1991:72).

Kumars oppdeling i ulike utopier og definisjoner av utopier vil i denne oppgaven brukes videre for å se hva slags elementer som kan finnes av dette i ATTAC. For som Kumar selv nevner i sitt verk; *"Social movements need utopias even though they may not be the direct cause of them"* (Kumar 1991:101). Det som kan være vanskelig er å fastslå om de sosiale bevegelsenes utopier kommer før, under eller etter de sosiale bevegelsene selv. Begrepet utopi hos Kumar er imidlertid ikke uten kritikere innen utopiforskningen, derfor vil jeg fortsette med å utvide det teoretiske grunnlaget ved også å inkludere Sargisson, Levitas og De Geus.

Teoretikeren De Geus har en litt annen tilnærming til utopibegrepet enn det man finner hos Kumar. Han ser på utopier mer som kilder til nye ideer, som metaforer

og som noe man kan dra lærdom av. Både De Geus og Sargisson tar i sin forståelse av begrepet utopi opp i seg mye av den utopikritikken som har kommet, særlig med tanke på determinismen, som vil si følgende av en virkeliggjørelse av fullkomne utopier, og det totalitære aspektet ved utopiene. De Geus mener at utopiene bør leses som kompass som kan gi oss en retning i utviklingen av samfunnet vi lever i (De Geus 1999:229). Denne konklusjonen kommer han frem til etter å ha sett nærmere på mye av den kritikken utopier, og deres determinisme og klassiske kjennetegn, har fått. Utopier har ikke rollen som idealer som skal oppfylles som blåkopier, men skal leses som metaforer for å få nye ideer og ny forståelse av for eksempel samfunnsorganiseringen. I både Sargisson og De Geus sine definisjoner er det et større fokus på den funksjon utopier kan ha, henholdsvis som kompass og prosess. De Geus skriver i sin bok fra 1999 at "Utopia as an 'enforceable and realizable blueprint' has been dead for a long time; long live the critical, imaginative and inspiring ecotopias in the history of political thought" (De Geus 1999:260). Utopibegrepet er altså noe annet enn et ferdig samfunn, det er noe inspirerende og godt i de alternative verdener. Her ser vi at utopibegrepet har forandret seg og er blitt tilpasset nye omgivelser og virkeligheter. Fokuset på form og innhold er ikke lenger som hos den mer tradisjonelle Kumar, og dette nye perspektivet kan være med å gi oss en videre forståelse av begrepet som også kan være en mer riktig forståelse av for eksempel de utopiene man kan finne i ATTAC.

Metaforer og elementet av utopier som en ledestjerne åpner opp begrepet utopi, og gjør det mer dynamisk slik Sargisson finner i de feministiske utopiene. I De Geus sin analyse som er utarbeidet med grunnlag i miljøbevegelsen har grønne utopier med andre ord noen av de samme kjennetegn som de feministiske. Både grønne utopier og feministiske utopier har et fokus på benektelse av det bestående som det beste alternativ, men de fremstiller ikke nødvendigvis det perfekte og statiske samfunn i sine modeller. Fokuset på metaforer hos De Geus og Lucy Sargisson

åpner for ulike forståelser av det beste, og også et mål om bevissthetsendring. Som De Geus selv nevner; "the metaphors employed by ecotopian authors are a key to understanding their visions, and the assumption that underlie their ecotopian theories.....metaphors offer a selective image and arrange reality in a biased way: by accentuating certain aspects and leaving others in the background" (De Geus 1999:229, 230). Disse konstruksjonene av metaforer kan vise oss en alternativ måte å leve på som kan bidra til mulighetene for en bedre verden, slik som Klostermetaforen som også More brukte. I denne metaforen får man forståelse av at man ikke trenger uendelige materielle goder, det kan faktisk ha bedre resultater for samfunnet dersom vi styrer disse hedonistiske impulsene.

Sargisson på sin side tar utgangspunkt i feministiske utopier, og viser med disse som eksempler at det ikke finnes en felles enighet om definisjonen av begrepet utopi. Utopier for henne er ikke perfekte, ideelle blåkopier av samfunn som skal realiseres, de er heller ikke så statiske som mye av utopikritikken har hevdet. Sargisson beskriver utopiene som en åpen og dynamisk prosess, der man ikke nødvendigvis har en samfunnsordning som i sin helhet er god. Dette gjør at det dynamiske spillet om å forbedre går over til en prosess. Denne tankemåten finnes også som vi skal se i ATTAC. Utopien kan for Sargisson ha ulike funksjoner for eksempel; opposisjonell, forandrende, overskridende og spekulativ. Noe kan altså være utopisk i den forstand at det skaper nye konsepter og rom som har en ny form og forandrende funksjon. Hun hevder at "if utopian thought can change the shape and scope of our consciousness then the unthinkable can be thought and desired"(Sargisson 1996). Her ser vi nye trekk ved utopibegrepet som kan være viktige når man ser på politiske ideer i en organisasjon som kan sies å ha større vekt på prosess enn på et klart definert mål. Jeg håper også å vise at flere av de trekkene som er beskrevet av Sargisson som kjennetegn ved feministiske utopier også kan finnes i ATTAC.

Det som kan sies å karakterisere de feministiske utopiene er nettopp deres åpenhet, dynamiskhet og ufullkommenhet, man kan forandre ting underveis og de er ikke en ferdiglaget modell som må følges til punkt og prikke. Med dette legger Sargisson vekt på funksjonen til utopiene, de kan altså forandres og forandre, men de er grunnleggende bedre steder, selv om de kan vise seg å ha mangfoldige retninger og elementer (Sargisson 1996:59). Sargisson tar utgangspunkt i form, innhold og funksjon i sin analyse av utopier, og finner at form- og innholdsdimensjonene har gitt grobunn for den ”falske” oppfattelsen av utopier som perfekte og statiske blåkopisamfunn. Ett av poengene hennes er at et perfekt samfunn ikke gir plass til bevegelse, det blir statisk uten mulighet til fremskritt (Sargisson 1996:37). Av denne grunn er ikke det viktige ved utopienes funksjon å streve for det perfekte, og de feministiske utopiene som for eksempel *The Dispossessed* av Le Guin (1975) og *Woman on the edge of time* av Piercy (1976) er heller ikke ferdige totale utopier. De feministiske utopier er et Utopia preget av pågående av prosesser, med en transformativ og overskridende funksjon (Sargisson 1996:52). Dette kan være noe som også representerer utopiske forestillinger i ATTAC.

Fokuset for Sargisson sin forståelse av utopibegrepet ligger nettopp i funksjonsdimensjonen. En funksjon utopier kan ha, som også Kumar nevner, er å være et utopisk speil som viser oss en kritikk av vårt samfunn i dag. Det kan også være viktig å huske på at med feminismen fikk man også en utvidelse av det politiske begrep, det fikk nå også innpass i den private familiesfæren. Feminismens forandring av politikkbegrepet, og oppløsningen av grensene mellom det private og offentlige rom, er viktig å huske på når Sargisson kritiserer Kumars forståelse av utopier. Kumar har en forståelse av begrepet der han fokuserer på avgrensning av begrepet for å ha en mest mulig presis definisjon. Sargisson har på den andre siden et mer poststrukturelt og åpent forhold til begreper blandet med en feministisk forståelse av politikk som gir en slags

dekonstruksjon av konsepter. Dette synet på begreper og politiske ideer, og påvirkningen disse kan ha på samfunnet, gjør utopienes i hennes forståelse til et sted der man kan begynne å dekonstruere og motarbeide dominante krefter i samfunnet, og dette kan være en viktig grunn til at organisasjoner som ATTAC vil innlemme utopier i deres politiske ideer.

Under en konferanse i Sheffield i juni i år ytret Kumar at han ikke så behovet for å måtte kalle alle politiske ideer om alternative samfunnsordninger utopiske, han synes det var mer enn nok å benytte begrepet om litterære utopier. Han har ikke lagt vekt på funksjonen utopier kan ha, selv om de ikke er beskrivende bilder av ett fullkomment samfunn, til å skape ideer om bedre måter å organisere på. Ved å fokusere på funksjon får Sargisson visse likheter med De Geus, gjennom at utopiene kan gi oss en retning; de kan ha en funksjon og gi retning til bevegelse. Hun viser også hvordan utopier kan konstruere nye konseptuelle rom, som kan gi et skifte i vår bevissthet. Med andre ord har Sargisson et perspektiv på utopi som gir rom for både positive og negative sider ved utopiene slik som vi kan finne det representert i feministiske utopier. På den samme konferansen i Sheffield dette året beskrev Sargisson sin forståelse av utopier som både drømmer og mareritt. Hun understreket spesielt det mange av utopikritikerne har nevnt, nemlig faren for totaliserende og ufeilbarlige ideer som dominante i utopiske modeller. På den annen side avfeier hun ikke utopiene på bakgrunn av dette, hun ser verdien i det overskridende og forandrende vi kan finne i utopiene, en bevissthetsendring som kan gi rom for positiv endring. Fokuset på utopiene som et ikke eksisterende sted er heller ikke like mye gjenstand for fokus i Sargissons teorier.

Ruth Levitas (1990) gjør i sitt verk *The Concept of Utopia* opp status for begrepet utopi, og redefinerer det. Hun ser nødvendigheten av en bred definisjon som tar opp i seg form, innhold og funksjon, og argumentere for fruktbarheten av det multidimensjonale. Levitas' syn på utopi er med andre ord mer dynamisk enn

Kumars, og dermed mer på linje med de synene vi har sett hos De Geus og Sargisson. De tre hovedfunksjonene til utopiene er *compensation, criticism and change*, men heller ikke disse tre begrepene dekker hva utopiene representerer. Levitas kommer frem til at det er forandringsfunksjonen som er den mest sentrale av de tre, her ser vi hvordan det transformative og ledestjerneelementene vi fant hos De Geus og Sargisson kommer frem også hos henne. Det er forandring til noe bedre som blir det nærmeste hun kommer en ny definisjon av begrepet. ”If utopia is the expression of aspiration for a desired way of being, or a future state of society, by individual and group, then there are clearly utopias” (Levitas 1990:189). Det er også et syn som bærer mer preg av et fokus på funksjonen til utopiene heller enn formen og innholdet. Problemet med det er som Levitas nevnte under utopikonferansen i Sheffield; hvordan kan vi ha prosess der man jobber for å få et bedre samfunn, uten å ha en ide om hva dette inneholder av politiske ideer? Dette er et aspekt vi kommer til å se mer på i analysen av ATTAC Norge og Frankrike. Beatrice Halsaa har et noe lignende syn på utopier ”Utopier er ikke per definisjoner døde drømmebilder – de er potensielle kilder for endring!” (Halsaa 1991:81). Videre skal vi se om det finnes politiske ideer om bedre verdener, og ikke minst lengsler om bedre verdener i ATTAC Norge og Frankrike. Som Østerud nevner i Statsvitenskapelig leksikon kan ideologier ha utopiske program, og vi ser dermed at tanker om bedre samfunnsmodeller eksisterer som del av ideologier.

Med bakgrunn i utopiteorien og utopikritikken vil jeg nå presentere hypotesene som skal testes videre i oppgaven på det empiriske materialet. Først vil jeg sette opp hypotesene utarbeidet med bakgrunn i utopikritikken, og deretter de alternative hypotesene bygget på utopiteorien.

Hovedhypotese:

Hvis det finnes klare politiske ideer i ATTAC Norge og Frankrikes konsensusbaserte politiske ideer, så finnes de ikke representert som utopier eller utopiske forestillinger.

I disse hypotesene bruker jeg konsensusbasert, og konsensus for å understreke at det er hovedstrømninger av politiske ideer jeg ser på. Grunnen til dette er at det her er interessant å finne ut hva organisasjonene står for som helhet.

Siden den liberale økonomien og kapitalismen er enerådene som politiske ideer, finnes ikke alternativer til disse i ATTAC Norge og Frankrike uttrykt som en konsensus i de organisatoriske plattformer, sentrale bøker og tekster for bevegelsen og hovedpersoners politiske ideer.

Siden utopiene som politiske ideer ikke lenger eksisterer som sentrale politiske ideer i politiske organisasjoner kan man finne dystopier som negative mål i de politiske ideene det finnes konsensus om i ATTAC Norge og Frankrike.

Hverken sosialismen eller utopiene eksisterer som reelle alternativ til liberale politiske ideer, derfor vil man heller ikke kunne finne utopier og sosialisme uttrykt ved konsensusbaserte politiske ideer i ATTAC Norge og Frankrike som representerer et reelt alternativ til kapitalismen.

Siden utopier er urealistiske politiske ideer, så vil man ikke kunne finne dem som politiske ideer med vid oppslutning basert på en konsensus i formelle og seriøse organisasjoner slik som ATTAC Norge og Frankrike.

De alternative hypotesene som danner grunnlaget for analysen av typer utopier og utopiforestillinger man kan finne i ATTAC Norge og Frankrike vil være:

Det finnes ideer om andre mulige virkeligheter, og organisasjon av samfunnet i ATTAC Norge og Frankrike, med andre ord finnes det utopier og utopiske forestillinger.

Hvis det finnes utopiske ideer i ATTAC Norge og Frankrike vil disse i likhet med utopiene i fra bevegelser som den feministiske ikke ha preg av litterære og formelle utopier, men heller være preget av fokus på funksjon og tanker/bevegelse mot noe bedre.

Hvis man finner utopier i ATTAC vil dette gjenspeiles i språkbruk, og da særlig med bruk av metaforer slik De Geus viser når han skriver om grønne utopier.

Hvis det ikke finnes utopiske forestillinger i ATTAC Norge og Frankrike, vil man kunne finne dystopier som negative mål i hovedstrømningene av politiske ideer i organisasjonene.

Ettersom feministiske og økologiske utopier har gitt begrepet ett mer funksjonsfokusert aspekt vil jeg også forvente av utopiske forestillinger i ATTAC Norge og Frankrike vil ha fokus på funksjon, og en ikke fullkommen utopi.

3.0 Metode

Metodene som skal tas i bruk i oppgaven for å svare best mulig på problemstillingen vil i sin hovedsak være av kvalitativ art. For å prøve teoriene og hypotesene om at utopiene ikke lenger eksisterer har jeg valgt casestudie som metode. Yin sier i sin definisjon av casestudier at de bør brukes når "the boundaries between phenomenon and context are not clearly evident" (Yin 2003:13). Dette er relevant også på grunn av de organisasjonene som her studeres, som vi skal se senere i oppgaven er det noen ganger vanskelig å skille tanker i ATTAC fra ideer i de ulike deler av de sosiale bevegelsene. Blant annet kan man

merke seg dette ved guidebøker til antikapitalistbevegelsen der ATTAC deltar sammen med representanter i fra Oxfam, Socialist Review og Friends of the Earth (Bircham & Charlton 2001). Prøving av teori vil si ”....at det er empiriske implikasjoner av teori som prøves ut i forhold til forventninger og empiriske fordelinger..” (Andersen 1997:83). Med andre ord vil jeg i denne oppgaven se om de hypotesene vi utarbeidet med bakgrunn i teoridelen stemmer overens med det empiriske materialet. Det er også viktig i denne sammenhengen å vise hvorfor jeg har valgt nettopp de empiriske eksemplene jeg har i oppgaven. Utgangspunktet mitt var som tidligere nevnt en idé om at man i ATTAC har politiske ideer basert på muligheten av samfunnsendring, derfor ble det naturlig å velge ATTAC ut fra tanken om at man bør å teste teorien der det er mest sannsynlig at man vil finne eksistens av utopier. Dette er en organisasjon som har som basis å forandre den måten det politiske og økonomiske system i dag fungerer, og skape et alternativ. Dermed ble det relevant å bruke nettopp denne organisasjonen som empirisk eksempel for å prøve påstanden om at utopiene ikke lenger eksisterer.

Grunnen til at jeg har valgt å ha med mer enn ett case er for å kunne ha en mer robust konklusjon; ”The evidence from multiple cases is often considered more compelling, and the overall study is therefore regarded as being more robust” (Yin 2003:46). Yin forfekter også et syn der man prøver de teoretiske hypotesene på ett og ett case i en slags replicant metode, for å se om man gjør de samme funnene. Som han sier; ”a major insight is to consider multiple cases as one would consider multiple experiments” (Yin 2003:47). Med andre ord bør man prøve teoretiske hypoteser på ett og ett case for å se om man finner det samme som er forutsagt av hypotesene man allerede har utarbeidet. Andre fordeler når man har mer enn ett case er ”at man øker antall tilgjengelige observasjoner. Det gjelder enten man betrakter ett case som en observasjon eller en rik konfigurasjon av observasjoner. Den andre, og viktigste i denne sammenhengen, er at økt antall caser gir flere design- variabler som kan manipuleres analytisk.” (Andersen 1997:95).

I denne oppgaven har jeg valgt mine to case med det utgangspunkt at det er maksimert forskjell i omkringliggende variabler. Dette gjør at jeg kan få frem robuste sammenhenger og utforske essensen i det som etablerer slike dekontekstualiserte stabile mønstre (Andersen 1997:116).

”Hvis man finner igjen et tilsvarende mønster i et case som er maksimalt forskjellig fra et annet, så er det grunn til å anta at man her er på sporet av en generell sammenheng. Hvis man derimot ikke får en lik sammenheng bekreftet, er det ikke mulig å trekke noen entydig konklusjon om hvorfor, med sikte på å reformulere teori.” (Andersen 1997:117). Det er også viktig ettersom vi kan prøve om et funn kun er et resultat av den konteksten caset er en del av fordi: ”If a theory holds across highly diverse settings, this is more impressive than confirmation under similar conditions. Grunnen er at rivaliserende teorier antas å ha større mulighet for å gjøre seg gjeldende i mest ulike system design” (Andersen 1997:119)

Jeg har derfor valgt å ha to case der jeg maksimerer ulikheten, og da særlig den kontekstuelle. Mest mulig ulike case vil si; ”En annen hovedstrategi er å sammenlikne caser som er mest mulig ulike, med unntak av bestemte utfall eller sammenhenger. Kan regelmessigheter gjenfinnes i de mest ulike casene, er det en indikator på generalitet og robusthet” (Andersen 1997:104). Å sammenlikne caser som er mest mulig ulike er med andre ord en av to mulige design for å prøve hypoteser slik jeg skal i denne oppgaven, ATTAC Norge og Frankrike blir to case her nettopp i egenskap av sin ulikhet. Frankrike har en sterk sentralistisk stat med presidentstyre, og landets historie har vært preget av å være en innovatør når det kommer til politiske regimer. Innovatørrollen oppsto under den franske revolusjon og ga oss politiske partier, ideer om nasjon og en demokratisk revolusjon (Heidar & Berntzen 1998:229,231). Den franske konteksten er med andre ord preget av sentralisme, rollen som stormakt og idemaker i verden, de har også hatt flere ulike

konstitusjoner igjennom historien, og er nå inne i sin femte republikk. Den norske konteksten kan sies å være svært annerledes; de nordiske landene vært preget av konsensuspolitikk og høy regimekontinuitet (Heidar & Berntzen 1998:47).

Grunnen til dette er vi i motsetning til Frankrike er et lite land i utkanten av Europa, og har ikke hatt rollen som stormakt. I Norge kan vi også si at vi har en mye større grad av desentralisering av makten i forhold til det svært sentraliserte Frankrike. Vi ser her at det i de to casene valgt i denne oppgaven er to ulike kontekster som danner rammen for de to organisasjonene. Ett eksempel på hvordan dette har innflytelse på casene i denne oppgaven kan være at ATTAC Frankrike har den mest sentraliserte organisasjonen av ATTAC i verden.

Det blir viktig å påpeke at på samme tid som de er mest mulig ulike har de sammenfall i bestemte utfall eller sammenhenger, slik Andersen påpeker i sin definisjon av mest ulike caser, de er begge en del av ATTAC internasjonalt, som oppsto i Frankrike, og kjemper i prinsippet for samme grunnleggende sak. Som Andersen hevder i sin bok i fra 1997 om casestudier bør også case utvelges slik at alle andre enn de faktorene vi er interessert i kan kontrolleres så langt dette er mulig. Nå kan det være vanskelig å kontrollere alle faktorene i de caser jeg har valgt her, men i mine valg av kilder har jeg valgt organisasjonsplattform, sentrale bøker og intervjuobjekter nettopp fordi disse til en viss grad kan kontrolleres for uønskede faktorer. Dette gjøres for å best mulig få frem de politiske ideer som er genuint fra ATTAC som organisasjon, også fordi bøkene som er valgt vil kunne brukes av andre grupperinger og bevegelser. Deling av ideer og tanker er blant annet påvirket av felles deltakelse av mange organisasjoner i de ulike sosiale fora i verden, der man regelmessig utveksler og former nye ideer. Jeg vil også forsøke å kontrollere for at små grupperinger innen ATTAC er representert i sterkere grad enn andre ved å velge et vidt utvalg av intervjuobjekter, og ved å inkludere spørsmål i intervjuet som fokuserer på dette.

Når det gjelder generalisering vil man i casestudier ikke kunne generalisere statistisk, men man kan ha en form for generalisering som Yin kaller analytisk generalisering. Dette går ut på å bruke tidligere utviklet teori for så å prøve det på de empiriske resultatene i vår undersøkelse, slik jeg vil gjøre i denne oppgaven (Yin 2003:33). I følge Andersen (1997) er det kun én måte å snakke om et teoretisk univers og gyldighetsområdet for analytisk generalisering på:

”Theories are generalizations pertaining to a ‘universe’ of cases, case-studies are interpretations of one unit in such a universe, and theoretical case-studies a kind of synthesis of the two. Their object is to interpret specific cases through established generalizations and, by doing so, to cast a sharper light on the cases and to confirm or modify the theories or, if necessary, to generalize new ones” (Andersen 1997:128). Når det gjelder generaliseringen og overførbarhet har jeg i oppgaven tatt hensyn til dette blant annet gjennom å velge to ulike case som ATTAC Frankrike og Norge. Som jeg har vist tidligere vil dette kunne gjøre funn og konklusjoner mer robuste, og øke gyldighetsområdet til den analytiske generaliseringen.

Det empiriske materialet, og da i særdeleshett informanter og nøkkelttekster, vil avgrenses ut i fra intervjuer av personer i organisasjonene for å få et inntrykk av hvilke personer som har en viktig posisjon i bevegelsen. I prinsippet vil utvalget av informanter i hovedsak være personer i fra det nasjonale styret, grunnleggere og andre som har eller har hatt sterk innflytelse på idegrunnlaget og utformingen av alternativer i organisasjonene. Jeg vil også forsøke å få med representanter for de viktigste strømmingene innen organisasjonen, blant annet gjennom å bruke intervjuene av sentrale personer i organisasjonens ledelse som en del av utvelgelsesprosessen for nye respondenter. Når det gjelder de sentrale bøkene vil man også kunne se hvilke tekster det henvises til i for eksempel debatter som går via aviser som Klassekampen. Jeg vil dessuten se på plattformer og vedtekter i hver av organisasjonene for å se på om det eksistere utopier i selve fundamentet

for organisasjonene. I tekstene og vedtektene vil jeg lete etter spor av kunnskap som kan belyse de hypotesene og ulike utopiforståelsene jeg kommer frem til i teoridelen av oppgaven. I intervjuene vil jeg bruke personlige intervjuer, med en struktur der jeg har forberedt spørsmål på forhånd, men hvor jeg kan følge opp med oppfølgingsspørsmål der det er nødvendig. Grunnen til at jeg velger å ha en semi-åpen struktur er at utopibegrepet er noe som forstås ulikt av forskjellige personer, slik at jeg må være forberedt på visse kommunikasjonsproblemer og begrepsavklaringer underveis. På den annen side vil jeg gjerne at informantene skal svare på de samme spørsmålene. Denne strategien fungerte bra igjennom intervjuene, ettersom jeg intervjuet mennesker i ulike land og med ulike kulturer var det en fordel å kunne avvike noe i fra en streng oppsetting av intervjuet. Det bør også sies at man som en ung kvinnelig forsker kan bli møtt på ulik måte av ulike mennesker, og dette var også min erfaring i fra intervjuene. Spesielt under intervjuene i Frankrike tok det litt tid før vi fikk en god kommunikasjon, men etter hvert fikk jeg god kontakt. Det kan være at informantene følte seg i en bedre stilling enn meg ettersom jeg ikke har deres erfaring. Jeg merket også at temaet utopier var følsomt, og at det var nyttig å ha rom for forklaringer underveis. For reliabiliteten i oppgaven vil dette ha en innvirkning slik det ofte vil ha i kvalitative oppgaver der man tar i bruk mer åpne intervjuer; det er vanskelig å reprodusere de samme forholdene.

De empiriske konklusjonene i denne oppgaven vil være gyldige innen ATTAC Norge og Frankrike i sin minste utstrekning, men bruken av mest mulig ulike case kan være med å gjøre konklusjonen mer robust. Som vi vil se i den empiriske delen er idéfellesskap vanlig i de nye sosiale bevegelsene, og dette kan være med på å utvide gyldighetsområdet for konklusjonene. Bøkene som analyseres blir også brukt av flere deler av bevegelsen, og særlig Bernard Cassen har innflytelse også på andre deler av samfunnet gjennom sitt arbeid. Når det gjelder den analytiske generaliserbarheten som Yin nevner at man kan bruke i casestudier, vil

konklusjonene kunne ha en innvirkning særlig på de utopikritiske teoriene som hevder at utopiene ikke lenger eksisterer. Dersom jeg finner utopier og utopiske forestillinger vil jeg kunne hevde at teoriene om utopienes død ikke lenger stemmer. Det vil også ha ulike følger for utopikritikken og teorien om utopienes død alt etter hvilken type utopi som finnes. Reliabiliteten i oppgaven vil være påvirket av at dette er en casestudie der mye av analysen vil kunne være påvirket av meg som forsker. Dette er forsøkt balansert ved å ha ett bredt utvalg av empirisk materiale, selv om deler av empirien slik som intervjuene er vanskelig å reprodusere på samme måte.

3.1 Kriterier for empirisk analyse

For å kunne utføre en analyse av det empiriske materialet som foreligger i form av intervju og tekster er det nødvendig å utarbeide kriterier og løse kategorier som kan brukes til å vite hva ulike aspekter i datamaterialet kan bety. Kriteriene er utarbeidet på grunnlag av ulike bidrag til utopiteori. Kumar vil for eksempel kategorisere i litterære, samfunnsteoretiske og praktiske utopier, jeg vil også bruke disse, men har også lagt til kriterier hentet fra De Geus, Sargisson og Levitas. Disse kriteriene åpner for mer dynamiske forståelser av begrepet utopi, dette gjør at man må lete etter andre ting i det empiriske materialet. Ettersom utopiteorien er mangfoldig med ulike forståelser av begrepet har jeg utarbeidet teoretiske kriterier som går fra strengere formmessige krav til teorier utviklet på grunnlag av feministiske utopier som inneholder mer dynamiske og åpne modeller med fokus på funksjon. Jeg vil forsøke å komme med noen foreløpige tanker om hva ulike funn kan bety for den teoretiske diskusjonen om utopier, utopiske forestillinger og deres eksistens i politiske organisasjoner. Felles for alle teorier om utopier og utopiske forestillinger er elementet av *lengsel* etter noe bedre. Bruk av *ironi* og *humor* i tekst er også kjennetegn som kan finnes i mange utopiske tekster, også i Mores *Utopia*.

Noen teoretikere vil også argumentere, som utopikritikerne, at utopier og utopiske forestillinger har totaliserende effekter ettersom de snakker om fenomener som gjelder hele samfunn uten å ta spesielt hensyn til enkeltmenneskenes frihet. Dette vil ikke være et korrekt kriterium dersom man skulle analysere en eventuell liberalistisk utopi, slik som Nozicks utopi, der enkeltmenneskets frihet er det grunnleggende premiss. Hovedpoenget med dette kriteriet er at utopiske forestillinger kan være dominert av et riktig svar, uten å ta hensyn til den friheten som omfatter enkeltmenneskene syn på den beste samfunnsorganisasjonen. Sargisson understreket dette under en konferanse i Sheffield i år da hun kommenterte den muslimske fundamentalistiske utopi. Et annet kriterium for utopier er en underliggende *kritikk av det bestående* og dagens samfunnsorganisering, dette ligger enten eksplisitt eller implisitt dersom man presenterer alternative måter å organisere et samfunn på. En av måtene dette gjøres er ved å speile dagens samfunn på en annen måte, og dermed kritisere hvordan ting i dag fungerer (De Geus 1999:31). Dersom noen av disse karakteristika finnes vil jeg hevde at man har elementer av en utopi eller utopiske forestillinger i ATTAC Norge eller Frankrike

De neste kriteriene kan kategoriseres som litterære, samfunnsteoretiske og praktiske slik Kumar (1991) også deler opp. I litterære utopier vil man finne et mer stringent fokus på form og innhold med beskrivende bilder av et ikkested og et godt sted. Kjennetegnene er det *perfekte*, *estetiske* og *statiske* samfunn dit man gjerne ankommer via en reiseskildring. Generelt vil utopier endre hele samfunnsorganisasjonen (De Geus 1999:33), og dette er grundig beskrevet i beskrivelser av liv og samfunnsorganisasjon som vanligvis ikke er med i samfunnsteoretiske analyser. Dersom jeg finner bevis på litterære utopier vil dette være den minst omstridte definisjonen av utopi, og alle utopiteoretikere vil kunne være enige i at utopiene fortsatt finnes. De samfunnsteoretiske utopiene på sin side har andre kjennetegn som blant annet å skissere mål, beskrive forutsetninger og

virkemidler, de kan ha form av en avtale, lover eller råd til en fyrste (Kumar 1991:29) De praktiske utopiene søker å vise det gode, men også realisere det gode som skal komme, noe som gir dem en sterk utopisk klang.

En litt annen form av det praktiske kriteriet fra Kumar kan være en *funksjon som en ledestjerne*, som kan sees på som en noe svakere form for praktisk utopi, ettersom den har en funksjon som minner mer om en guide enn en klar praktisk utopi. Utopier i form av ledestjerner vil dermed ikke være utopi i alle teoretikers forståelse av begrepet. En teoretiker som diskuterer denne formen for praktiske utopier er De Geus som viser hvordan metaforer i utopier kan være kompass man kan tilpasse sine veivalg etter. Sargisson understreker betydningen av *bevissthetsskifte* som gjør det mulig å tenke annerledes, og at man dermed kan lede an til et skifte i andres måte å tenke på. Dersom jeg finner bevis for en praktisk utopi er dette en rimelig sterk form for utopier i seg selv.

Et annet kjennetegn på utopier ved bruk av denne typen metaforer er ”understand a certain part of reality in terms of another word or concept”(De Geus 1999:229). Metaforene kan fokusere på hvordan en bestemt mekanisme kan fungere og hvilke ideelle resultater dette kan hjelpe oss å nå. Metaforene blir en guide for våre tanker, og dermed hva De Geus kaller kompass som vi kan navigere etter og søke å nærme oss. De Geus viser hvordan klostermetaforen brukes av Thomas More for å vise at måtehold ikke nødvendigvis betyr mindre lykke, men at det kan bidra til andre og bedre resultater. Eksempler på hvordan dette kan arte seg i grønne utopier er: Tanker om hvordan det gode liv vil arte seg (De Geus 1999:210) for eksempel ved en enklere livsstil - tanker om å ha nok (De Geus 1999:211). De Geus nevner at ett av kriteriene for å kunne ha utopier og bærekraftige samfunnsmodeller er å se problemene, og å ha følsomhet og forståelse av de fundamentale problemene og hvordan de gjør samfunnet verre. I likhet med ledestjerner er bruk av metaforer ikke alene nok til å argumentere for at noe er en

utopi, på den annen side er utstrakt metaforbruk et velbrukt virkemiddel i mange litterære utopier. Dette betyr at et funn av metaforer, brukt til å peke på trekk ved et bedre samfunn, kan hjelpe til å argumentere for funn av utopier og utopiske forestillinger.

Bruken av *dystopiske skildringer* kan være et annet kjennetegn. Denne skildringen gir ikke nødvendigvis tanker om et bedre samfunn, men er heller en kritikk av det vi har i dag. I denne oppgaven vil jeg forsøke å se om dystopier fører til lengsel og tanker om en bedre verden. Grunnen til dette er at ATTAC i sine politiske ideer har en sterk dystopisk virkelighetsforståelse som kan hevdes å føre til deres alternative politiske ideer. Kriteriet handler om å bryte med det man har i dag og ”bevisstgjøre oss om mulighetene til et bedre liv, foredle håpet, og gi det uttrykk” (Halsaa 1991:82). Når det gjelder bruken av dystopi, kan dette sies å være en sjanger i seg selv, men noen vil si at dystopi i seg selv fremmer tanker om et bedre samfunn.

Bruken av utopier *som en metode* til å teste til hvilken grad teorier og tanker om fremtiden er holdbare er et annet kjennetegn på en type utopier. Wissenburg tar i bruk denne metoden når han argumenterer for at miljøvern bør være fokus for den alternative globale bevegelsen igjennom utopiske visjoner og kritikk. “The assumption behind the existing practices, the AGM critique would be nothing but a critique of faulty procedures resulting in suboptimal outcomes” (Wissenburg 2004: 496). Bruk av utopier som metode vil ikke nødvendigvis bety at man har utopiske forestillinger, men at ATTAC bruker det som et virkemiddel for å forme politiske ideer. Dette er ikke et sterkt bevis for eksistens av utopier og utopiske forestillinger i ATTAC Norge og Frankrike.

Utopier som en prosess av drømmer og mareritt var en beskrivelse Sargisson (2005) brukte under den nevnte konferansen i Sheffield i år, og denne ideen er

hentet fra en annen prominent utopiteoretiker; Lyman Tower Sargent. Et løsere og mer dekonstruert kriterium for utopier og utopiske forestillinger er beskrivelser av *prosesser, tanker om det gode* og hvordan det kan arte seg i form av andre verdener. Dette gjør at fokuset blir å stille spørsmål om det bestående uten å presse igjennom en plan for fremtiden- nedbrytning av det bestående er det viktige (Levitas 2001). Det dynamiske og ikke perfekte aspektet er et annet kjennetegn for de nyere utopiene. Noen vil også godta at man ikke oppfyller kravet om et ikkested, dette er en mer *åpen konstruksjon* der bevissthetsendring fører til ny tenkning og lengsel som igjen kan føre til endring. Feministiske utopier er kontrasterende heller enn perfekte, det spilles en kritisk rolle som kritikk av det bestående (Sargisson 1996:21). Denne delen av utopiteorien gir oss kriterier som ikke anerkjennes av alle, dermed kan funn som oppfyller disse kravene være utopier for noen, men ikke for alle. Det som man kan enes om er at det finnes utopiske elementer og forestillinger innen de politiske ideene som kan klassifiseres her.

Som en oppsummering på kriteriene for utopier og utopiske forestillinger kan man si at det finnes hovedsakelig to måter å forstå utopier på. En side har strengere formmessige krav til utopiene, som litterære utopier, eller hele samfunnsmodeller for alternative samfunn. På den annen side har vi sett tanker om utopier som bedre samfunn, der man har et ønske om å forandre samfunnssystemet til noe annet og bedre. I denne utgaven har man kjennetegn som dynamiske modeller som ikke bør være hverken ferdig utformede eller perfekte samfunn, og der man også vil ta med i betraktning hvilken funksjon utopiske ideer kan ha for eksempel for politiske organisasjoner.

4.0 Empiri

Wissenburg (2004) skriver om anti-globaliseringsbevegelser, som ATTAC kan sies å være en del av, og viser hvordan denne bevegelsen nettopp kritiserer de

politiske ideene som kan sies å ha seiret dersom utopiene ikke lenger eksisterer. Dette sammen med teorien om de nye sosiale bevegelsenes måte å fungere på gjør ATTAC meget relevant i denne oppgaven som analyserer eksistensen av alternative politiske modeller. Grunnen til dette er at de nye sosiale bevegelsene holder seg utenfor de tradisjonelle politiske institusjoner, og baserer sin handling og organisasjon på sin ideologi (Dalton 1994: 9,12). ATTAC ble dannet i 1998, og alt i begynnelsen av 2002 ble det sagt at ATTAC var "Europe's fastest growing social movement. ATTAC had then been established in 35 countries" (Berntsen 2002:33). ATTAC- organisasjonene i de ulike landene er del av den internasjonale ATTAC bevegelsen dannet i desember 1998 (ATTAC internasjonalt 1998). Artikkelen som kan sies å ha vært startskuddet for organisasjonen oppfordret til dannelsen av ATTAC som en organisasjon for å kontrollere den økonomiske globaliseringen (Ramonet 1997: 3). Hans argument er at IMF, Verdensbanken, WTO og OECD "Together, they threaten the power base of real states in the real world" (Ramonet 1997) Dette er den grunnleggende politisk idé om hvordan dagens system fungerer i ATTAC. Empirien er valgt med bakgrunn i den utopiske dimensjonen i slagordet "en annen verden er mulig", og deres politiske ideer. Grunnen til at jeg har valgt nettopp ATTAC Norge og Frankrike er at jeg har en hypotese om at de to empiriske casene er ulike slik jeg har vist i metoddelen av oppgaven.

Begrensningene i denne oppgaven kan sies å ligge i at utopier kan være et begrep med såpass negative konnotasjoner at det vil være vanskelig å bruke det i intervjusituasjoner. Dette har vist seg særlig med tanke på generasjonsforskjeller blant respondentene. I intervjuene fant jeg at av de sentrale bøkene, *The Age of Consent*, *The Lugano Report* og *No Logo*, var det *No Logo* som ofte ble nevnt, men de andre bidragene kan sies å særlig være relevante ettersom de har hatt stor representasjon på internasjonale fora som respondentene så som viktige i formingen av politiske ideer. En kritikk av dette er at man nok kan finne mer eller

mindre radikale politiske ideer innen organisasjonene som dermed ikke blir representert i denne oppgaven, dette kan forsvares ut i fra at det nettopp er organisasjonenes ideer som skal analyseres her, og ikke enkeltpersoners politiske ideer.

Et annet forhold som jeg som forsker vil bli nødt til å være svært oppmerksom på er min egen relasjon til materialet og intervjuobjekter. Grunnen til at jeg nevner dette er at jeg selv er medlem i den norske delen av ATTAC, noe som kan ha en viss påvirkning på det empiriske materialet i form av min tolkning og forståelse av utopiene og de utopiske forestillingene. Dette gjør at jeg må være spesielt oppmerksom på å ha en så objektiv innstilling som mulig til det materialet jeg skal analysere. Utvalget av intervjuobjekter har vært viktig i så måte, og jeg har prøvd å få et representativt og balansert utvalg. Organisasjonen har representanter fra ulike politiske miljøer¹, slik at man kan gå ut i fra at den inneholder ulike typer politiske ideer. I ATTAC Norge har jeg hatt tre personlige intervjuer med nå avtroppet leder for ATTAC Norge, Steinar Alsos, nestleder Marte Nilsen og ny nestleder Reiulf Steen. Dette kan sies å være tre personer som representerer tre ganske ulike partipolitiske- og erfaringsbakgrunner. Reiulf Steen har bakgrunn i lederskapet av Arbeiderpartiet og som statsråd i ulike departementer, Alsos er SV medlem og tidligere Natur og Ungdom aktivist og Nilsen har ikke noen annen partipolitisk bakgrunn. De tre kan også sies å ha posisjoner innen organisasjonen med mye makt, og deres tanker kan derfor være interessante. Dette vil også gjelde mine intervjuobjekter i ATTAC Frankrike, og da kanskje i en enda større rolle. I ATTAC Frankrike lyktes jeg dessverre ikke å intervju noen kvinner, utvalget er dermed skjevt i fra et kjønnsperspektiv.

Jeg vil forvente en diskrepans mellom generasjoner som var en del av venstresiden også under Sovjettiden og den kalde krigen og de som ikke var en del av dette.

Disse kan ha måttet ta ett oppgjør med totalitære tanker og handlinger gjort av personer som Stalin og Pol Pot. Bakgrunnen for denne antakelsen er at man kan gå ut ifra at ideologier og utopier har vært noe man har måttet ta avstand fra etter Stalin. Det er et viktig poeng også generelt for oppgaven at ATTAC Frankrike har en eldre medlemsmasse, noe også grunnleggeren Bernard Cassen kommenterer (Cassen 2003:46) i en artikkel i *New Left Review*. Denne egenskapen ved den franske organisasjonen gjorde at kun én av de tre jeg intervjuet i ATTAC Frankrike var under 40. Utvalget i Frankrike besto av presidenten i ATTAC Frankrike Jacques Nikonoff, grunnleggeren av ATTAC Frankrike og medredaktør i *Le Monde Diplomatique* Bernard Cassen og Internasjonal koordinator og sekretær i ATTAC Frankrike Christophe Ventura.

Først og fremst vil intervjuet med Bernard Cassen være interessant ikke bare for tankene man finner i Attac Frankrike, men også internasjonalt. Dette er fordi han var grunnleggeren, og pådriveren internasjonalt for dannelsen organisasjonen i mange andre land. Jacques Nikonoff er interessant som intervjuobjekt også på grunn av sin varierte bakgrunn både som industriarbeider og akademiker. Christophe Ventura, som er ATTAC Frankrikes unge alibi i dette utvalget, har markert seg i ATTAC Frankrike ved å ha noe annerledes ideer - blant annet synliggjort ved å stille til valg i det Europeiske parlamentsvalget. Dette er et tema som er omstridt i ATTAC, om man skal forme et parti eller ikke, og det er derfor spennende å utforske hans synspunkter. Alt i alt er utvalget av intervjuobjekter litt skjevt fordelt, men man kan si at det er representativt for de intellektuelle strømmene blant medlemmene i de to ulike landene. Jeg føler også at jeg har fått med representanter for ulike ideologiske strømninger slik at mine fortolkninger skal kunne balanseres ut på en grei måte.

¹ i ATTAC Norges styre finnes de medlemmer av blant annet Ap, SV, RU

4.1 ATTAC Frankrike

ATTAC Frankrike ble formelt dannet 3. juni 1998, som den første ATTAC. Organisasjonen ble dratt i gang etter responsen man hadde fått på Ignacio Ramonets artikkel 'Disarming the markets'². Dannelsen var preget av deltagelsen fra etablerte organisasjoner og personligheter på venstresiden i Frankrike. Blant dem var blant annet fagforeninger, bondeforeninger og enkeltpersoner som musikeren Manu Chao og forfatteren og advokaten Gisèle Halimi (Cassen 2003:42). Bakgrunnen for dannelsen av ATTAC i Frankrike var i følge Berntsen (2002:30) politiske konstellasjoner og ideer som tok form etter streikene i Frankrike i 1995 mot nedskjæringer av velferdssystemet og de økonomiske problemene i Asia i 1997. Den franske delen av ATTAC var den første i sitt slag og analysen av dennes plattform og organisasjon legger til grunn at deres form har vært førende for både form og politiske ideer i de nyere ATTAC- organisasjonene. ATTAC Norge ble ikke formet før i 2001, og da var det allerede ATTAC- organisasjoner i mange andre land.

4.1.1 Politisk Plattform

Det sentrale dokumentet for en ATTAC- organisasjon, er det dokumentet som omhandler politiske ideene i ATTAC, og som er den politiske plattformen i organisasjonen. Den franske utgaven av denne var den første som ble laget og vedtatt endelig på dannelsesmøtet i juni 1998. Det finnes også en internasjonal plattform for ATTAC- bevegelsen vedtatt i desember 1998, som alle ATTAC- organisasjonene bygger på. Jeg vil kommentere ulikheter mellom den franske og den internasjonale plattformen, særlig der dette er uttrykk for ulike utopier eller utopiske forestillinger. Sluttsetningen i plattformen, som for øvrig er lik i alle ATTAC- organisasjoner er; "det handler ganske enkelt om at vi i fellesskap krever tilbake makten over vår verdens fremtid" (ATTAC Norge 2001). Denne setningen

² i 1997 i *Le Monde Diplomatique*, påstand fra Cassen (intervju 2005)

har et utopisk element ved at man ønsker å forandre verden til noe bedre, og annerledes enn det man har i dag. Det er underforstått at virkeligheten som man ser den i dag ikke fungerer på en god måte, og man får dermed en anelse om en dystopisk verdensoppfatning. Dette er den siste setningen i den politiske plattformen og i sin helhet kan man si at plattformen ikke bare en anelse dystopisk- det er et gjennomgående tema i hele dokumentet. Den politiske plattformen er hard i sin dom over hvordan den økonomiske og finansielle globaliseringen blir presentert i dagens samfunn som en slags naturlov heller enn en politisk ideologi. Ifølge ATTAC har denne ideologien gjort verden ustabil og urettferdig. Hovedløsningen for bevegelsen internasjonalt, og her den franske, er Tobinskatten - en idé som gjenspeiles i navnet til organisasjonen.

Retningen og formen på den finansielle globaliseringen blir beskrevet som en naturlov uten alternativ av nyliberalismen. I følge plattformen er ikke dette er ikke sant, noe nettopp setningen om å ta tilbake vår felles fremtid understreker. Bildet av verden i dag er beskrevet som at "Financial globalisation increases economic insecurity and social inequalities. It bypasses and undermines popular decision-making, democratic institutions, and sovereign states responsible for the general interest" (ATTAC internasjonalt 1998:1). Dette er første paragraf både i den franske, norske og internasjonale politiske plattformen, og gir et godt inntrykk av hvordan virkelighetsbildet er presentert i bevegelsen. Denne negative virkelighetsbeskrivelsen danner bakgrunnen for målene i organisasjonen; mot internasjonal spekulasjon, for skatt på kapital, forbud mot skatteparadis, og mot private pensjonsfond (ATTAC Frankrike 1998a: 2) Midlene som skal brukes for å løse dette må være på tre nivåer, både internasjonalt, regionalt og nasjonalt. Tobinskatten, 0,05% på spekulative transaksjoner, er hovedmiddelet for organisasjonen, men langt i fra den eneste, man skal ta tilbake og opponere mot de institusjonene som driver den finansielle globaliseringen i dagens virkelighet. Virkemidlene og målene for organisasjonen gir et inntrykk av hvordan deres

ideelle samfunnssystem ville arte seg. Det kan være interessant for utopiteoriene å se hvordan dystopiske beskrivelser av virkeligheten danner grunnlag for hvordan en bedre verden bør se ut. Den internasjonale plattformen ble laget i desember det samme året som ATTAC Frankrikes politiske plattform ble laget og den har noen punkter som den franske utgaven ikke har:

- To promote transparency in investments in dependant countries
- To establish a legal framework for banking and financial operation, in order not to penalise further consumers and citizens; the employees of banking institutions can play an important role in overseeing these operations
- To support the demand for the general annulment of the public debt of dependent countries, and the use of the resources thus freed on behalf of populations and sustainable development, which many call paying off the 'social and ecological debt'. (<http://www.attac.org/contact/indexpfen.htm>)

Den franske delen av ATTAC bevegelsen, og ikke minst Bernard Cassen som var en pådriver for dannelsen av nye organisasjoner i andre land, slutter seg til denne plattformen og har antakeligvis hatt en viss innflytelse på dennes utforming. Det er likevel interessant å observere at disse målene ikke nevnes i den franske utgaven. Det gjør heller ikke det siste, av det som kalles de generelle målene (se vedlegg II), som kan sies å være mer utopisk enn de to andre. De to første går ut på å motsette seg flere angrep på den nasjonale suverenitet ved å bruke investorer og andre kommersielle interesser som unnskyldning, og å gjenerobre områdene demokratiet har mistet til den finansielle sfæren. Det siste målet, "to create a democratic space at the global level", er ikke nevnt i den franske plattformen, noe som kan tyde på at man i Frankrike ikke har hatt som fokus å skape noe nytt utover Tobinskatten selv om de som sagt er tilsluttet den internasjonale plattformen. På den annen side er hele organisasjonen og bevegelsen relativ ung, og det året ATTAC Frankrike ble dannet som den første ATTAC. Derfor kan

denne utelatelsen skyldes at ikke alle tanker var modnet i organisasjonen på dette tidspunktet.

ATTAC Frankrike er en organisasjon der man vil ta tilbake fremtiden igjennom å opplyse og debattere om metoder, mål og retningen man kan ha på denne bedre og alternative verden. Dette er en av de avsluttende setningene i den franske politiske plattformen og gir inntrykk av at man har ideer om hva man skal slåss mot og for. Det er interessant for denne oppgaven at de gir seg selv en rolle som en slags informasjons- og retningsgiver. Dermed får ATTAC en rolle som et metonym og ledestjerne for resten av bevegelsen og samfunnet. Spørsmålet til diskusjon er om dette er nok til å kalle dem en organisasjon og bevegelse med utopier eller utopiske forestillinger.

4.1.2 ATTAC Frankrike og kampen mot EU - grunnloven

Som et eksempel på den kampen ATTAC Frankrike kjemper som alliansebygger og retningsgiver kan jeg nevne kampen mot den nye EU-grunnloven i Frankrike. Cassen (2005) sier i en artikkel i *New Left Review* at "ATTAC was justly charged by the French media with spearheading the No campaign against the EU constitutional treaty"(Cassen 2005:27). Med andre ord har organisasjonen i Frankrike brukt sin rolle som retningsgiver og opplyser til å lede valgkampen mot en EU-grunnlov. Grunnen til avvisningen av denne grunnloven er i følge den samme Cassen at strukturene i EU "will need to be razed to the ground in order to build a democratic, social Europe, truly independent of the United States, that will maintain relations of solidarity with the rest of the world and with the generations to come"(Ibid). Man kunne kanskje tro at noen innen organisasjonen som tror på overnasjonale løsninger og alternativer ville kunne se et sterkere EU som noe positivt, men svaret her er ganske klart, forestillingen om en bedre verden i ATTAC Frankrike er preget av ønsker om et demokrati, en utenrikspolitikk og en

solidaritet som de ikke fant i forslaget til en ny grunnlov. Det viktigste med dette arbeidet var den rollen ATTAC Frankrike hadde som ledestjerne for en bevegelse som kjempet mot det de så som nok et eksempel på nyliberalismen.

4.1.3 Organisasjon

I andre av de tidlige ATTAC tekstene, for eksempel 'ATTAC, mode d'emploi' i fra sommeren 1998 (Cassen 1998) får vi en gjennomgang av den organisasjon og jobb som gjøres i ATTAC. At Rådet for grunnleggerne av organisasjonen har hatt mye makt i formingen og dannelsen av ATTAC i Frankrike, bekreftes i denne artikkelen, og i organisasjonens vedtekter. Det var de som først møttes, det var de som formet vedtekter og den politiske plattformen, og ikke minst er det de som plukker ut 18 av de 30 som utgjør styret i ATTAC Frankrike for 3 år av gangen (Cassen 1998:1). Med andre ord er makten til dette organet i Frankrike svært stor i forhold til de aktive medlemmene i organisasjonen. Cassen vedgår selv at dette kan virke udemokratisk, men forsvarer dette med at grunnleggerne er svært mangfoldige (Cassen 2003:43). Det bør nevnes at grunnleggerne i mange tilfeller representerer organisasjoner, og disse er svært ulike, - de er 70 i tallet og inneholder alt fra bondelag til fagforeninger og organisasjoner for arbeidsledige (Ibid). Tarkowski (1998) bekrefter tanken om at det å endre folks bevissthet er sentralt i ATTAC ved å vise til at organisasjonen er bygget på tre prinsipper; debattere, informere og handle.

I vedtektene for ATTAC Frankrike ble det vedtatt å ha fem organer; landsmøtet, styret, arbeidsutvalget, Rådet for grunnleggerne og Fagrådet. Formålet for organisasjonen er informasjonsspredning for å ta tilbake makten fra den finansielle sfæren ³(ATTAC Frankrike 1998b: 1). Makten til Rådet for grunnleggerne fastslås også av vedtektene der man har to typer medlemmer av organisasjonen; aktive og

³ egen oversettelse

grunnleggere. Selv om det i vedtektene nevnes at landsmøtet sees på som høyeste myndighet der man velger de resterende 12 av de 30 medlemmene av styret, vedtar vedtekter, plattform og handlingsplan, har både Rådet for grunnleggerne og styret mulighet til å forandre vedtekter (Ibid). Styret møtes en gang i måneden, og arbeidsutvalget møtes en gang i uken, og der tar man beslutninger på de forslag som har kommet inn i fra lokale komiteer, arbeidsgrupper eller individuelle medlemmer (Cassen intervju 2005). Denne organisasjonsformen virker ikke utpreget demokratisk ettersom grunnleggerne har såpass stor makt, og dermed kan man ikke hevde at ATTAC Frankrike er en praktisk utopi. På den annen side er det også mer enn to hundre lokale organisasjoner av ATTAC Frankrike, som har egne vedtekter og styrer, uten at ATTAC Frankrike har noen formell innflytelse på disse. Et annet viktig poeng ble vist til av Cassen i hans intervju; beslutningene i ATTAC tas ved konsensus uten stemmegivning. Dette er en karakteristikk vi finner blant annet i utopier som *Women on the Edge of Time*, og vi kan dermed se at et typisk kjennetegn fra litterære utopier finnes i ATTAC Frankrike. Cassen hever også at denne typen konsensusbeslutninger er typisk for de nye sosiale bevegelsene (Cassen intervju 2005).

4.2 ATTAC Norge

ATTAC Norge ble dannet tre år etter dens franske søsterorganisasjon, og dannelsen skjedde med stor medieinteresse. Ikke mindre enn 111 artikler i ulike medier ble skrevet mellom 15/1 og 29/6 2001 (Berntsen 2002:40). Også i Norge ble dannelsen av ATTAC initiert av en avis, nemlig *Morgenbladet* (Berntsen 2002:36). De tok, som *Le Monde Diplomatique* i Frankrike, initiativet til et møte 1. mars 2001 der ulike organisasjoner og politiske partier deltok. På dette møtet valgte man et midlertidig styre, ti personer som skulle være balansert og representativt for ulike sider av EU-spørsmål og politisk bakgrunn. Dette styret fikk oppgaven med å forberede dannelsen av ATTAC i Norge, noe som skjedde den 31. mai det samme året på et møte der rundt 700 personer deltok. Der ble det

valgt styre og den politiske plattformen til ATTAC Norge (Berntsen 2002:37) ble utformet. Da ATTAC Norge ble dannet eksisterte det allerede to ulike lokallag i Norge, ett av disse var ATTAC Blindern ved Universitetet i Oslo. Under møtet den 1. mars ble det bestemt at det ikke skal tas stilling til EU-spørsmålet, ettersom dette ville være meget splittende for organisasjonen (Ibid). Dette er en av sakene der man også i dag kan finne uenighet i ATTAC Norge. Utfallet av dette er at man kan ha en enighet om dagens virkelighet, men ikke alltid en enighet om hva som er målene. Dette bekreftes i intervjuene i norsk ATTAC (Alsos intervju 2004, Nilsen intervju 2004).

4.2.1 ATTAC Norge anno 2005

I april 2005 vedtok landsmøtet i ATTAC Norge sine politiske saker og handlingsplan for året. Hovedsaken dette året er kampen mot nyliberalismen, som er beskrevet som ”..aggressive angrep på Velferdsstater, rettferdig omfordeling og ansattes rettigheter drevet fram av pengesterke ”tankesmier” og konsulenter betalt av Vestens rikeste mennesker”(ATTAC Norge 2005). Hovedprioriteringen dette året er Oslo 2005-alliansen, en allianse sammen med Fellesrådet for Afrika, For Velferdsstaten, LO i Oslo, Latin Amerika gruppene, Press Redd Barna Ungdom, Sykepleierforbundet i Oslo og Utdanningsforbundet i Oslo (Oslo 2005). Attac velger å bruke sin rolle som alliansebygger for å nå målet om ”å forsvare demokratiet og videreutvikle den offentlige velferden” (ATTAC Norge 2005). De får dermed en rolle som et slags kompass og retningsgiver for andre deler av bevegelsen. Påvirkningen i fra ATTAC Norge på denne alliansen kan sees for eksempel ved å se beskrivelsen av kampen mot nyliberalismen i den politiske plattformen til Oslo 2005. Deres plattform er svært lik setningen sitert ovenfor fra ATTACs arbeidsplan; ”Etter 25 år med nyliberalisme ser vi at det er nødvendig å skape en ny allianse av de mange som ønsker å forsvare demokratiet og videreutvikle velferden” (Oslo 2005). Rollen som en slags veiviser for det norske

samfunn i kampen for alternativer og mot nyliberalismen er nevnt hyppig i arbeidsplanen. Dette understrekes ved at ”Vi blir stadig flere som ønsker en mer demokratisk og rettferdig politikk. Stadig flere våger å tro at en annen verden er mulig” (ATTAC Norge 2005:4). Et viktig poeng er den oppmerksomhet organisasjonen har fått som følge av Oslo 2005. Det har vært artikler om ATTAC ikke bare i aviser som Morgenbladet og Klassekampen som skriver oftere om organisasjonen, men også i Dagbladet. I sistnevnte avis pågår det en debatt med Inge Lønning som en direkte følge av det politiske møtet alliansen organiserte den 3. september i år (Lønning 2005). Det at ATTAC har valgt å gå inn i en allianse for å påvirke politikken har med andre ord gitt dem mer oppmerksomhet enn de siste to årene, som har vært stille for organisasjonen. I en annen hovedoppgave om ATTAC Norge begrunnes stillheten i norske medier om organisasjonen med at man ikke har klart å distansere seg i fra merkelappen voldelig bevegelse, noe også Lønning peker på, og heller ikke har klart å forbli ny i politikken.

4.2.2 Politisk Plattform

I den norske ATTAC sin politiske plattform begynner man med å presentere den samme dystopiske virkelighetsbeskrivelsen som jeg siterte i delen om den franske plattformen om virkningene av den finansielle globaliseringen. Man bruker også den samme beskrivelsen av nyliberalismen som en slags naturlov og en ustoppelig maskin som produserer ulikheter og urettferdighet i verden. Det er viktig å huske at den norske politiske plattformen ble laget etter både den franske og den internasjonale plattformen, og at den i tillegg til disse bygger på rapporter i fra Porto Alegre (Sandberg 2003:43). Man mener nyliberalismen står for ”Myten om at denne utviklingen er skjebnebestemt” (ATTAC Norge 2001:2). Denne myten danner også grunnlaget for at man vil fremme ideen om at en annen verden er mulig. Dermed får vi en sterk indikasjon på eksistensen av utopiske forestillinger om en bedre verden også her. Dette alternative samfunnssystem man slåss for har

de samme mål som i den franske delen av ATTAC; å bekjempe den internasjonale spekulasjonsøkonomien, beskatte kapitalinntekter og avskaffe skatteparadis, i tillegg er plattformen mer detaljert på følgende punkter:

- Arbeide for et åpent, demokratisk og rettferdig internasjonalt handels- og investeringssystem med muligheter for politisk styring av markedskreftene for å ivareta innbyggernes sosiale behov, matsikkerhet og en forsvarlig ressursutnyttelse
 - Støtte kravet om allmenn sletting av den offentlige gjelden i fattige land og en bruk av de frigjorte ressursene til beste for befolkningen og en bærekraftig utvikling, det som mange kaller en avvikling av den "sosiale og økologisk skadelige gjelden"
 - Forsvare det offentlige trygdesystem og motarbeide at det overføres til private pensjonsfond basert på spekulative finansplasseringer
- Når det gjelder EU, vil ATTAC Norge ikke ta stilling til spørsmålet om norsk medlemskap i Den europeiske union. Dette skal ikke være til hinder for at ATTAC Norge skal kunne stå fritt til å kritisere EUs politikk.

(<http://www.attac.no/omattac/1123750045>)

Ideene er altså ganske konkrete, noe som gir klare svar på hva som må forandres for å få en bedre verden. Det er punkter i den norske plattformen som er forandret på grunn av at de "better reflect the Norwegian context and the developments in the international situation" (Berntsen 2002:38). Den norske politiske plattformen har et større fokus på trygdesystem, og reflekterer også en utvikling av ideene om en annen verden i de nye sosiale bevegelsene. Når det gjelder de mer generelle målene har man de samme som den internasjonale plattformen. De går ut på å gjenerobre områdene demokratiet har tapt, motsette seg nye angrep på statenes suverenitet, og skape en mer demokratisk økonomi (Se vedlegg II).

Disse tre ordene; gjenerobre, motsette seg og skape gir tre ulike meninger til en studie der man leter etter utopiske forestillinger. Å gjenerobre slik man også

bruker i fransk ATTAC er å ta noe tilbake, det kan være et bedre sted, men ikke nødvendigvis noe nytt. Det å motsette seg representerer et slags forsvar av det man har, og er ikke nødvendigvis utopisk ettersom det ikke er en lengsel om noe bedre. Det å skape er derimot en representant for noe man kan kalle mer utopiske forestillinger, det innebærer at man har en forestilling om noe nytt og bedre som man lengter etter. Poenget med å trekke frem dette i denne oppgaven, er å poengtere at det å ha et oppgjør med dagens virkelighet kan føre til politiske ideer om alternative samfunnsmodeller. Det systemet man vil ha inneholder de midlene som er konkret nevnt her, disse skal kunne brukes både nasjonalt, internasjonalt og regionalt til å produsere en verden der ”politikken igjen fikk overtaket” (ATTAC Norge 2001) og der man har makt ”til å bestemme over sin egen framtid” (Ibid). Begge disse setningene har elementer av brudd med nåtiden og lengsel etter noe bedre, noe som gir dem utopiske karakteristika.

4.2.3 Organisasjon

Formålet til ATTAC Norge er i følge vedtektene bygget på ”grunnprinsippene og målene for den internasjonale ATTAC bevegelsen...ATTAC Norge sitt mål er å gjenvinne og styrke den demokratiske styringa av samfunnet” (ATTAC Norge 2004:1). I vedtektene til ATTAC Norge har man ikke fastlagt noe slags råd på linje med Rådet for grunnleggerne i ATTAC Frankrike. Organisasjonens struktur i Norge følger hva man kan kalle norsk organisasjonskultur (Alsos intervju 2004), med landsmøtet som høyeste autoritet og et styre som står for den daglige driften. Styret består av 15 personer som alle velges for ett år av landsmøtet, av disse danner syv et arbeidsutvalg som møtes oftere og jobber mer enn de andre. Som i Frankrike har organisasjonen et fagråd der man skal produsere faglig dokumentasjon av konsekvensene av dystopien det kjempes mot. Det finnes også i ATTAC Norge ulike typer medlemskap; ordinært medlemskap som er forbeholdt privatpersoner, støttemedlemskap for organisasjoner, bedrifter og lignende, og til

sist assosierte medlemmer, en type støttemedlemmer som også har tale og forslagsrett på medlemsmøter og landsmøte⁴ (ATTAC Norge 2004). Lokallagene i ATTAC Norge er mer inkorporert i den nasjonale organisasjonen enn i Frankrike, men det understrekes i vedtektene at de står fritt til å forme sitt eget arbeid og sine egne plattformer selv om de må holde seg innenfor ATTAC Norges rammeverk. I vedtektene understrekes det at man vil arbeide for ”en demokratisk og fleksibel arbeids- og organisasjonsmodell” (ATTAC Norge 2004:1). Selv om organisasjonen er en demokratisk modell, kan den ikke sies å ha demokratiske kvaliteter som går ut over det som er vanlig for norske organisasjoner. Det som kan gjøre selve organisasjonsmodellen til ATTAC Norge mer demokratisk, og dermed forsterke tendensene til å være en praktisk utopi, er selvstendigheten til lokallagene og arbeidsgruppene og nettverkene som går på tvers av strukturene. Men det finnes ikke noen tegn til en praktisk utopi i følge Kumars definisjonen i ATTAC Norge, det man kan finne er utopiske elementer i form av et mindre formelt forhold til lokallag, bruk av nettverk, og et stort fokus på alliansebygging.

4.3 Intervjuer

4.3.1 Franske informanter

De franske intervjuobjektene representerer ulike generasjoner og har ulike stillinger i organisasjonen. De tre er nåværende presidenten Jacques Nikonoff, grunnleggeren og ekspresidenten Bernard Cassen og den internasjonale sekretæren Christophe Ventura er i fra tre ulike generasjoner. Ut ifra rekkefølgen nevnt ovenfor er de henholdsvis i femtiårene, slutten av sekstiårene og rundt tredve. Som ventet ut ifra dette har de ulike oppfatninger av utopier og utopiske forestillinger. Hverken Cassen eller Ventura har hatt noen spesiell partitilhørighet, mens Nikonoff er gammelt medlem av det franske kommunistpartiet. De tre har alle vært med i ATTAC i fra begynnelsen og Cassen svarte på spørsmål om hvor lenge

⁴ per i dag er det 22 assosierte medlemmer

han har sympatisert med ATTACs tankegods med ”I did not join ATTAC, I created ATTAC” (Cassen intervju 2005). Nikonoff på sin side har en tilnærming som peker mot bevissthetsforandring når han sier at han gikk inn i ATTAC ”to change the mind of the political fight” (Nikonoff intervju 2005). Den nære relasjonen mellom ATTAC og *Le Monde Diplomatique* er personifisert i Cassen, som i tillegg til å være grunnlegger i ATTAC også er medredaktør i avisen. Det var han som begynte arbeidet med å forme og danne organisasjonen. Tankegodset denne avisen står for vil dermed kunne sies til en viss grad å kunne representere ATTAC sitt tankegods.

Når det gjelder slagordet ’en annen verden er mulig’ er det i følge Cassen tatt i fra en artikkel i *Le Monde Diplomatique*⁵, og meningen av slagordet er for ham ”After all there is an alternative, and we have been told for decades that there was no alternative..” (Cassen intervju 2005). Nikonoff har også et ganske praktisk syn på betydningen av dette slagordet og mener at det innebærer en reorganisering av dagens samfunnsmodell (Nikonoff intervju 2005). Selv om målet til ATTAC er et annet samfunnssystem i følge Ventura og Nikonoff, er det lite snakk om det i det daglige arbeidet. På spørsmålet om det er noen politiske syn som dominerer andre understreker Cassen at man tar konsensusbeslutninger uten formell stemmegivning i ATTAC Frankrike, noe som også er vanlig i mange litterære utopier. Han understreker at man har ulike meninger i ATTAC for eksempel når det gjelder EU og hvordan ATTAC bør formes videre. Generasjonsforskjellene innen ATTAC Frankrike kom klart frem ikke bare i synet på utopier, men også hva man vil med ATTAC. Ventura understreket dette i intervjuet, og han pekte på at de eldre i organisasjonen ikke ville inn i partipolitikken fordi de mente man vil tape på dette. Selv vil han gå inn i politikken for å få til virkelige endringer, og stilte derfor til valg til EU parlamentet på en politisk liste utenfor ATTAC (Ventura intervju

⁵ skrevet av Ignacio Ramonet i mai 1998

2004). Det er betegnende for denne generasjonsforskjellen at Cassen ikke svarer på spørsmålet om hvordan et bedre organisert samfunnssystem vil se ut, ettersom de i følge ham ikke er en utopisk organisasjon. For ham personlig vil tanker om et alternativt samfunn være et samfunn basert på frihet, likhet og brorskap, som er prinsippene for den franske republikk. Disse prinsippene kan sies å representere en ideologi, og dermed utgjøre en del av et utopisk program. På denne måten får også Cassen et element av utopier i sin tenkning. Nikonoff har en praktisk tilnærming til tanken om en bedre verden ved at han igjen peker på at man må reorganisere samfunnet; "First thing; everybody must eat correctly, and we have to reorganise the economy, the laws, the way the government manage the countries, at the national and international level to reach this goal" (Nikonoff intervju 2005).

Cassens ideer er nært forbundet med *Le Monde Diplomatique*, og han sier "...the values of ATTAC are those of *Le Monde Diplomatique* as well" (Cassen intervju 2005). Hans forståelse av utopi er som teoretisk rene modeller som kan testes, og de kan være 'realiteten i morgen'. Hverken han eller ATTAC har i følge ham noen utopier eller utopiske forestillinger. Nikonoff og Ventura har derimot andre oppfatninger av utopier. Ventura oppfatter dem som en prosess og mener at ATTAC er ved begynnelsen av prosessen mot en bedre verden som nås blant annet igjennom utdanning av folket (Ventura intervju 2004). Nikonoff ser to meninger med utopi; en negativ der begrepet er urealistisk og ren drømming, og en positiv der det er nødvendig drømming som må foretas for å kunne ha tanker om et bedre samfunn (Nikonoff intervju 2005). Nikonoffs utopi ville være en verden uten fattigdom, uten arbeidsledige, og uten krig slik han beskrev tidligere, og ATTAC har disse samme tankene og utopiene. Ventura nevner at det er svært vanskelig å ha en utopi etter murens fall fordi man ikke kan ha et system som går i mot kapitalisme, men heller en annen og modifisert kapitalisme (Ventura intervju 2004).

Når det gjelder fra hvor man henter politiske ideer, hevder Cassen at han ikke får sine ideer fra ett spesielt sted, men man kan se ham som en ideformer for bevegelsen. Nikonoff peker på virkeligheten, mens Ventura viser til personlige erfaringer med oppvekst i en fattig bydel i Paris. Cassen kjenner ikke til noen spesielle utopiske tekster, men nevner en praktisk utopi fra Paraguay. Både Ventura og Nikonoff nevner opplysningstidens forfattere som Montesquieu og Rousseau som eksempler på utopiske tekster, og Ventura nevner også nyere forfattere som Derrida, Naomi Klein og Toni Negri, men han oppfatter ikke at bevegelsen har noen forfattere som har skrevet en utopi. Med andre ord virker det ikke som man har et spesielt fokus på utopier, og særlig ikke nyere utopier som ingen av dem kjenner til. Cassen tror ikke at utopier har hatt noen rolle for ulike bevegelser i historien, bortsett fra kanskje arbeiderbevegelsen i det 19 og 20 århundre.

Deres forståelse av dystopi ligger nærme tolkningen "one possible outcome of what happens today" (Cassen intervju 2005). Cassen, med sin negative oppfatning av utopier, tror ikke utopier eller dystopier kan være nyttige for ATTAC. Han mener slagordet 'en annen verden er mulig' er ment å kunne oppfylles innen fem til femten år, og ikke om hundre slik som ville vært tilfellet dersom det var en utopi (Cassen intervju 2005). Nikonoff har et annet syn på dette og sier "We need to have distance between us and the economy and the reality. For thinking about reality we need to have a distance between us and reality, it is kind of a scientific manner" (Nikonoff intervju 2005). Dermed ser han utopier som viktig i arbeidet i ATTAC, men han ser også en fare ved at man ikke klarer å komme tilbake til virkeligheten igjen. Her er det igjen en generasjonsforskjell, for Ventura har igjen en mer åpen tolkning av nytten "mennesker som vil skape må begynne med det tragiske og negative bildet...det er en realistisk måte å begynne en utopi på" (Ventura intervju 2004). Ventura mener at utopiene er viktige for ATTAC, og han

understreker at ATTACs utopi er noe nytt. Han beskriver den som en implisitt utopi som ikke er uttrykt i klare former enda, og han kaller det en strategisk utopi som er laget i henhold til den situasjon man befinner seg i - og for ham symboliserer den håp. Det er også viktig å understreke at han, som den yngste av de franske informantene, ser ATTACs utopi som et startpunkt og en retning på en ikke fastlagt vei. Dette kan bety at de yngre ikke bare er mer åpne for utopier, men også at de ikke ser det som nødvendig med ferdig utformede modeller.

4.3.2 Norske informanter

De norske respondentene representerer et gjennomsnittlig yngre utvalg enn de franske, både den nå avgåtte lederen og nåværende nestleder er rundt tretti år. Kun den siste i utvalget representerer en eldre aldersgruppe med sine 72 år, og Reiulf Steen har også en helt annet og tyngre politisk bakgrunn enn sine kollegaer. Den andre nestlederen har sin første organisasjonserfaring fra ATTAC, og avgått leder har bakgrunn fra miljøorganisasjoner og som medlem i SV. Nilsen mener det ikke er uvanlig blant medlemmer i ATTAC Norge ikke å ha annen organisasjons- eller politisk bakgrunn (Nilsen intervju 2004). Reiulf Steen understreker at han kom inn på en manns- og alderskvote ettersom menn og eldre er i mindretall i det norske styret i motsetning til det franske. Alsos gikk inn i ATTAC fordi økonomisk globalisering er sentralt for det som skjer i verden og på grunn av den tverrpolitiske grasrotorganisasjonen man har i ATTAC. Med andre ord deler han Nilsens oppfatning av at de representerer noe annerledes og spesielt i norsk organisasjonsliv.

Nilsen understreker at slagordet 'en annen verden er mulig' er en motsats til TINA⁶, mens Alsos forstår det som at "Det er mulig å bygge...demokrati, solidaritet, og motmakt, som en slags operasjonalisering av at en annen verden er

⁶ Baronesse Thatchers There is no alternative (Nilsen intervju 2004)

mulig” (Alsos intervju 2004). Det er disse som er stikkord for den andre verden for ham. ”.. er det en utopi jeg virkelig tror på så er det at jeg kan forandre verden, og det tror jeg ganske sterkt på - troen på at det er mulig å endre” (Alsos intervju 2004). Han viser et tydelig håp og en lengsel etter å endre, og få til en bedre politiske modell. Både Alsos og Steen sier at man tenker seg andre samfunnsmodeller når man skal uttrykke hva man vil, og hvordan man analyserer verden. På spørsmål om demokratiet i ATTAC, innrømmer Alsos at de ikke er en perfekt demokratisk enhet. Han viser også til bredden i ATTAC for å forklare hvordan organisasjonen fungerer; det er mange ulike politiske tanker representert, og han sier også at man diskuterer mer det man er enige om fordi det ellers ville virke splittende (Alsos intervju 2004).

Nilsen peker på påvirkning av internasjonale forum og nettverk, og ikke minst norsk organisasjonstradisjon ved spørsmål om det er noe som dominerer politiske tanker og organisering. Hun tydeliggjør også en utopisk funksjon ved å si at ”Det er ATTAC som er symbolsk ledestjerne for bevegelsen, så sann sett er det nettverk..” (Nilsen intervju 2004). Alsos’ tanker om et bedre organisert samfunnssystem er mer preget av retning enn en blåkopi; i nord- sør problematikken må man ha overnasjonale og multinasjonale organisasjoner som kan styre handelsregler, og disse må ta hensyn til at landene i sør skal ha handlingsrom til å velge sin egen politikk og strategier. Reiulf Steen på sin side er preget av minnet om den sosialdemokratiske samfunnsmodellen som den mest vellykkede modell, men han understreker at den ikke vil fungere i dagens globaliserte samfunn. "Hvis vi har en visjon, så vil jeg si at den visjon er en verden med demokratisk herredømme over kapitalen” (Steen intervju 2005), dette er et syn han mener er delt av de fleste i ATTAC. Det kan virke som han har rett i dette, ettersom også Nilsen mener at ”de politiske beslutningene som har med enkeltmennesket å gjøre bør tas på lokalt plan” (Nilsen intervju 2004). Det virker dermed som de tre er nære hverandre i troen på et mer aktivt demokrati i en bedre

organisert samfunnsmodell. Dette preger også utopiene deres; ”at alle har en reell mulighet til å påvirke sin egen livssituasjon uten at det går på bekostning av andre” (Alsos intervju 2004). Nilsens politiske tanker er ganske like, selv om hun i sine visjoner legger vekt på å bryte opp maktubalansen for å oppnå et mer dynamisk samfunn. Disse tankene gjentas også i hennes utopi der hun ser for seg et samfunn der man har brutt opp maktstrukturer bygd på kjønn, klasse, sosial oppdeling og økonomi, der interessekamp ikke lenger er preget av maktkamp (Nilsen intervju 2004). Steen nevner også alliansebygging som en viktig del av midlene og strategiene for å oppnå endring for en liten og fattig organisasjon som ATTAC (Steen intervju 2005). Her får vi igjen rollen som ledestjerne beskrevet.

Alsos forståelse av utopi er et positivt begrepet om et ’Retningsdrivende ideal’. Han nevner ”Soria Moria- bildet” av Kittelsen som eksempel, en gutt med sekk som ser over til andre siden mot gullsekken. Dette er en utopi for ham - han vet hvor han skal uten å vite hva som ligger mellom ham og utopien. Nilsen forstår utopi på to måter; som noe urealistisk og som resultatet av en ideologi⁷. Som ventet er Steen sin oppfatning av utopi annerledes; han ser dem som farlige dersom de er forestillinger om ferdige og fullkomne samfunn. Han stiller seg dermed på linje med Cassen som er i samme aldersgruppe (Steen intervju 2005). Steen har ikke utopier, men han har en visjon om en bedre verden der målestokkene frihet, likestilling og solidaritet blir oppfylt, som nevnt tidligere kan bruken av disse knyttes til utopisk tenkning og ideologier (Ibid). Hans oppfatning av begrepet visjon kan sies å ligge nærme de nyere utopiteoriens forståelse av utopi, som ønsket om et bedre samfunn, og han får dermed et utopisk element i sitt tankegods. Alsos tror ATTAC sin utopi er en tro på ”at det går an å organisere verden på en annen måte enn at en unipolart skal kunne bombe hvem de vil” (Alsos intervju 2004). Nilsen stiller seg her mer på linje med Steen, og mener at ATTAC er resultatet av mange ideologier, og at man ikke har en spesiell utopi. På

den annen side kan hennes utsagn dermed støtte en hypotese om at det finnes flere utopier innen ATTAC.

Respondentene synes enige i at det finnes liten utopikritisk diskurs i ATTAC, man har ikke blåkopien så da har man heller ikke kritikken mot dette. Alle respondentene understreker sin bakgrunn når de skal beskrive hvor de får sine forestillinger fra. Steen peker særlig på erfaringer fra arbeid i utviklingsland, selv om han beskriver lesingen av Naomi Kleins *No Logo* som den virkelige vekkeren (Steen intervju 2005). Reiulf Steen mener man etter hvert blir nødt til å utforme mer helhetlige utopier. Dette var et overraskende funn ettersom han i begynnelsen hadde et negativt syn på utopiers nytte, og det viser en utvikling i hans tankegang igjennom intervjuets forløp. Han sammenligner også arbeidet de gjør med de samme ideologiske bevegelsene som Cassen; ”en ideologisk videreføring av det arbeiderbevegelsen representerte og sto for i det 20 århundre” (Steen intervju 2005). Vi ser her at i synet på utopier kan det virke som generasjon har mer å si enn hvilket land man kommer fra. Når det gjelder kjennskap til dystopier, er *1984* en av Alsos sine favorittbøker, men ingen av respondentene kjenner særlig til utopiske tekster utover *Utopia*. Hverken Nilsen eller Alsos kjenner begrepet dystopi, mens Steen på sin side ser nytten av dystopier som en advarsel om at ’sånn kan det gå’ (Steen intervju 2005).

Alsos tror utopier er nyttige som retningsgivere for hva man skal slåss for og mot i ATTAC, mens dystopiene forsterker hva man vet om dagens virkelighet. Han ser en fare ved for spesifikke utopier, og mener de kan være farlige. Steen nevner at han ønsker seg en god forfatter som kunne skrive 2050 som en advarsel, og han ser dermed en nytte av dystopier. I følge Steen bør utopiene brukes som en kilde til inspirasjon, men han er mer opptatt av å formidle et ”sannere bilde av virkeligheten enn det vi får igjennom mediene”(Steen intervju 2005). Nilsen tror

⁷ Dette er en av definisjonene av ideologi i Statsvitenskaplig leksikon (Østerud et.al 1997:92).

det er skummelt med for mye dystopier”..jeg synes jeg kan se en del av hvor lite konstruktivt det å hele tiden analysere det som er feil, hvis du ikke kommer lenger enn å identifisere problemene i verden, så klarer du ikke å endre dem” (Nilsen intervju 2004). Dette blir en kritikk av de som argumenterer for faren ved utopier, ettersom deres argumentasjon vil være motsatt, utopiene kan i følge henne være nyttige til å utvikle strategier og alternativer.

Altså tror ATTAC Norge er preget av norsk organisasjonskultur, som andre ATTAC- organisasjoner vil være av sine land. Dette er tanker han deler med Nilsen som også mener det er vanskelig med en internasjonal utopi på grunn av kulturforskjeller. Vi ser dermed at internasjonale nettverk og talere er premiss leverandører, men på den annen side tillegger respondentene norsk tradisjon en viss innflytelse. Dette er et poeng som vil videreføres i diskusjonen, ettersom det synes å være en forskjell mellom ATTAC- organisasjonens struktur og arbeid i Norge og Frankrike etter det som er funnet her. Et annet poeng som vil tas videre i diskusjonen er argumentet til Sandberg (2003), som i sin hovedoppgave hevder at ATTAC har tapt på å identifisere seg med venstresiden i norsk politikk og dermed miste mobiliseringspotensialet som noe annerledes.

Som en oppsummering av alle intervjuene i oppgaven kan vi se at det er ulike syn på nytten av utopier, og også i forståelser av hva utopier er. På den annen side virker det klart at man ønsker å forandre samfunnet til noe annet og bedre. Det er også klart at for eksempel Steen bruker visjon på lik måte som man kan forstå begrepet utopi. Dette gjør at selv de to som var mest negative til utopier har utopiske elementer i sine politiske ideer. Det virker også klart at de alle deler utopiske forestillinger der enkeltmennesket har mer å si i sitt daglige liv, og en mer rettferdig fordelt verden der politikken har styring over økonomien.

4.4 Danningsartikkelen

Som nevnt var det lederartikkelen i *Le Monde Diplomatique* i desember 1997 av Ignacio Ramonet som satte i gang dannelsen av ATTAC. Tittelen ”Disarming the markets” gir en klar beskjed om hva som bør gjøres med dagens økonomiske system. Som Cassen viste i sitt intervju, er det en nær relasjon mellom de politiske ideene i avisen og i ATTAC. Ramonet er ikke selv et aktivt medlem av organisasjonen, men kan sies å stå for påvirkning av politiske ideer gjennom sitt arbeid i avisen. Bakgrunnen for artikkelen var som nevnt den økonomiske krisen i Asia, som var den direkte foranledningen til at han tok opp et forslag til en global skatt foreslått av James Tobin, en tidligere nobel prisvinner i økonomi. Målet med skatten er å avskaffe skatteparadis, og å få kontroll på spekulasjoner ved å implementere en global og solidarisk skatt (Ramonet 1997). I tillegg til å nevne denne måten å forandre verden på, argumenterte Ramonet også for dannelsen av ATTAC. Han mener de bør være en retningsgiver for en bevegelse for å bekjempe den finansielle globaliseringen slik vi ser den i dag, og for å gjøre det nye globale skattesystemet til en realitet. Ikke bare er det utopiske elementer i form av et brudd med det systemet man har i dag i artikkelen, men han er også med på å understreke at man skal ha en retningsgivende funksjon. Hans forslag til en bedre organisert verden er en verden med et stabilt marked, en tryggere verden for folket og nasjonalstaten som begge, ifølge Ramonet, er blitt sårbare i vår virkelighet. Grunnen til at man må handle er at ”avvæpningen av finansmakten må bli en viktig folkelig oppgave dersom en vil unngå at verden i neste århundre blir omskapt til en jungel der det er rovdyra sin lov som gjelder” (Ramonet 1997)⁸. En annen artikkel av den samme journalisten i samme avisen er ”A need for Utopia”, fra mai 1998. Artikkelen er et uttrykk for journalistens meninger om at det er stort behov for mennesker som kan skape en utopi som kan konkurrere med nyliberalismen og tanken om at det ikke finnes alternativ (Ramonet 1998).

⁸ egen oversettelse

“Once again, there is a need for dreamers who can think and thinkers who can dream. The answer will not be a neatly packaged, custom-built project. It will be a way of looking at things, of analyzing society, leading gradually to the development of a new ideology that will break the stranglehold of anarcho-liberalism” (Ramonet 1998:3). Ramonet ser dette som en mulighet til å forme andre politiske ideer om hvordan samfunnet er best organisert, og i dette kan man også finne en følelse av at ATTAC er en slags ledestjerne i dette prosjektet.

4.5 Sentrale bøker

Videre vil jeg gi en kort gjennomgang av utopier, og utopiske elementer i de tre bøkene *The Age of Consent*, *The Lugano Report* og *No Logo*. De tre bøkene er valgt fordi de inneholder tanker om andre samfunnsmodeller, og fordi de er skrevet av sentrale personer i de nye sosiale bevegelsene, og i Susan Georges tilfelle i ATTAC. Dessuten ble *No Logo* pekt ut på intervjuene som en bok som har hatt innflytelse på de politiske ideene i ATTAC, det samme kan sies om Monbiot og George som også er svært aktive deltakere på de mange sosiale fora som organiseres i verden.

4.5.1 George Monbiot *The Age of Consent*

I *The Age of Consent* presenterer Monbiot en alternativ måte å organisere en globalisert verden på, og tittelen i seg selv kan sies å inneha en utopisk idé ved at “It is an attempt to replace our Age of Coercion with an Age of Consent” (Monbiot 2003:1). Utopien er med andre ord bygget på deltakelse og større dominans av demokrati. Monbiot foreslår fire prosjekter for å forandre verden til et bedre organisert samfunn, men det er viktig å understreke at disse ikke er noen blåkopi for en fullkommen verden, men heller en åpen prosess mot en bedre verden. Prosjektene er;

”a democratically elected World Parliament, a democratised United Nations General assembly, which captures the powers now vested in the Security

Council, an International Clearing Union, which automatically discharges trade deficits and prevents accumulation of debt , a Fair Trade Organization, which restrains the rich while emancipating the poor” (Monbiot 2003:4). En viktig ting å legge merke til ved denne boken er at forfatteren selv ser det som et forslag, han ser ikke bort fra at det finnes bedre forslag, men rettferdiggjør sitt eget med å si at han i hvert fall har et. De fire reformene som foreslås er ikke fire avgrensede prosjekt, de har synergi-effekter og insentiver innebygd i seg slik at man kan få rettferdige politiske resultater.

Et annet viktig poeng i boken er at man trenger hva Monbiot kaller “metaphysical mutation” (metafysisk mutasjon), et begrep som beskriver store sosiale, politiske og økonomiske endringer (Monbiot 2003:7). Det er egentlig denne mutasjonen som trengs for å komme til den virkelige utopien, i følge Monbiot. Monbiot påpeker at “The Age of Consent is a precondition for the metaphysical mutation”(Monbiot 2003:15). Kristendommen nevnes som en slik mutasjon, og i praksis vil en slik metafysisk mutasjon kreve en ontologisk endring der man definerer seg selv og verden ut ifra andre parametre enn de vi gjør i dag. Monbiot mener for eksempel at vi vil forlate ideen om statsborgerskap og nasjonaliteter, og at vi vil se oss som mennesker av samme art, med den konsekvens at det nye styresett blir en global løsning. Med andre ord har Monbiots utopi fokus på en mentalitetsendring, der nye institusjoner fører til en ny måte å tenke på, både politisk, sosialt og økonomisk. Det er dermed klart at hans bok både inneholder et brudd med dagens politiske virkelighet, og en lengsel og et håp om noe bedre.

Hans modell er en global modell, med internasjonale institusjoner som skal styre. Det er likevel ikke slik at man ikke har lokale enheter slik som stater i hans modell, men de får et annet innhold og vil antageligvis forsvinne når hans metafysiske mutasjon inntreffer. Det er interessant å merke seg at hans bok ikke representerer et brudd verken med demokrati som styreform eller kapitalisme som

økonomisk system. Han har en del i boken der han argumenterer for dette systemet som det beste av de verste når det fungerer på en bedre måte enn det gjør i dag. Han vil også veie opp for kapitalismens dårligere sider med sine institusjoner som gjør det lettere å få til balanserte statsbudsjett og mer likt fordelte ressurser. Så det er altså ikke et brudd, men en slags korreksjon av kapitalismen vi ser i hans bok. Dette er også noe han har fått kritikk for av deler av de nye sosiale bevegelsene (Fraser 2003:1). Det er heller ikke alle som deler hans forkjærlighet for globale løsninger, noe som kom tydelig frem da han tok del i en diskusjon på det norske sosiale forum i 2002. Der kom gamle EU- argumenter frem da man diskuterte distanse i kilometer og begrensningene dette la for et virkelig demokrati. Likevel er det vanskelig å komme bort fra at Monbiot her har presentert en av få alternative modeller som har et rimelig helhetlig samfunnssystem og klare ideer om hva som bør skje og hvordan.

4.5.2 Susan George *The Lugano Report*

I sin bok *The Lugano Report* har Susan George beskrevet en fiktiv komitées rapport om hvordan man kan løse begrensningene ved dagens nyliberalistiske system. Utgangspunktet er at man også i nyliberalistiske sirkler må ha forstått at påstanden om “that the market can, by itself , bring happiness, riches and well-being to all, even in the face of staggering growth in the numbers of people pursuing these awards” (George 2003: 46) er feil. Det finnes begrensninger ved systemet man har i dag, og rapporten som er skrevet beskriver både disse og virkemidlene som kan og bør tas i bruk for å bevare dagens system. Det er med andre ord en dystopi, en advarsel om hva som er følgene dersom dagens nyliberalistiske globalising fortsetter å dominere. Den mest alvorlige begrensningen i følge rapporten er folkeantallet, man kan ikke fortsette å ha vekst og rikdom med den samme befolkningsveksten vi har i dag. Miljøet og naturen vil ikke tåle det, ettersom økt vekst går utover miljøet og vekst ikke kan øke i det

uendelige. Dette er problemer man også peker på både i ATTAC, og andre deler av de nye sosiale bevegelsene. Forskjellen mellom denne rapporten og ATTAC er at utgangspunktet i denne boken er å bevare kapitalismen som man ser den i dag. Videre i boken får vi beskrevet virkemidlene som bør tas i bruk for å redusere befolkningen, og dermed øke vekstmuligheter og minske presset på miljøet. Virkemidlene er erobring, krig, sult og pest, og George, som skrev boken i 1999, kommenterer i forordet til den andre utgaven at hun ikke hadde trodd at hun skulle få rett så fort, - hun viser da til krigen i Irak (George 2003 xi). Georges motiv for boken er, i følge henne selv, å åpne folks øyne for hva følgene av ikke å forandre dagens system kan være. I så måte representerer boken et brudd med det nyliberalistiske verdensbilde.

Boken kan også sies å ha andre egenskaper som deles med utopier og dystopier, for eksempel at den er en fiksjon, preget av en viss satire⁹, og den er også en slags karikatur og overdrivelse av virkeligheten. Ut ifra dette kan boken gi inntrykk av å være en dystopi, som også har disse egenskapene, og ikke en utopi. På den annen side er det også viktig å nevne tillegget som kommer bakerst i boken, der George kommer med sine egne tanker. Hun understreker at hun ikke liker å komme med klare alternativer (George 2003:181,182), og hun kan dermed sees som en utopikritiker, men hun mener at “the ‘burden’ we must shoulder in the coming century is nothing less than the invention of international democracy” (George 2003:183). Med andre ord er hennes politiske ide om en annen samfunnsorganisasjon klart presentert. Det understrekes at det er konkurranse mellom svaret fra *The Lugano Report* og svaret til de sosiale bevegelsene, der de sosiale bevegelsene står for et bedre alternativ som skal bli til på veien. En åpen prosess mot noe bedre er løsningen: “this is not the end of history and that we must try to put down transnational tyranny before it puts us down. Like our ancestors, we must move from subjecthood to citizenship, from being victims to

being actors in our own destiny” (George 2003:184). Bruk av allianser er for henne en nødvendighet for å kunne snu trenden, og dette må skje mellom ulike aktører og på ulike kontinenter i verden. I hennes forestillinger om en bedre verden kommenterer hun også at lokale løsninger ikke er nok, staten er viktig og må beskyttes “Strengthening local and national democracy, creating dissident, parallel economies are paramount and something in which everyone can participate” (George 2003:185). Hun kommer også med klare forslag, delt av ATTAC Frankrike hvor hun har vært visepresident, om et internasjonalt skattesystem med ansvarliggjorte storselskap der borgerorganisasjoner kan ha rett til medbestemmelse over hvordan pengene skal fordeles. Hennes forslag er preget av Keynes, og vil ha økologisk skattlegging og også skattlegging av det man vil ha mindre av. Hun avslutter med å si at svaret, eller utopien, bør være preget av Rawls prinsipp der “social and economic inequalities are arranged so that they are to the greatest benefit of the least advantaged” (George 2003:188).

4.5.3 Naomi Klein *No Logo*

No Logo er en bok der man igjen får en dystopisk beskrivelse av virkeligheten som konsern- og merkestyrt. Boken er basert på intervjuer i sweatshops i ulike land, og er en beskrivelse av hvordan merkene styrer og samtidig også et politisk manifest for de nye sosiale bevegelsene. Klein viser hvordan man kan slåss mot merkene ved å utnytte deres sårbarhet, nemlig sårbarheten overfor forbrukerne og markedet. Dette synet er hva hun kaller en ’rasjonalistisk utopi’, en idé tatt fra Schlink og Chase (Klein 2001:313). Hun viser hvordan myten om den globaliserte verden ikke er rettferdig distribuert ved å henvise til et intervju hun gjorde med ”..en 17 år gammel jente som satte sammen CD Rom’er for IBM. Jeg sa til henne at jeg var imponert over hvordan en som var så ung, kunne utføre slikt høyteknologisk arbeid. Vi lager datamaskiner, svarte hun, men vi vet ikke hvordan vi skal bruke

⁹ George mener selv at det ikke er en satire (George 2003:193).

dem” (Klein 2001: xvii). Hun har skrevet boken for å åpne folks øyne for virkeligheten, og for å øke bevisstheten slik at man har mulighet til å påvirke de store merkene som er sårbare overfor forandringer i folks forbruk. Boken er nevnt av flere av mine intervjuobjekter som viktig for bevegelsen, og den gir ikke bare informasjon om virkeligheten, men også en beskrivelse av bevegelsen og hvordan kampen kan vinnes. Klein er blitt kritisert for å ikke være radikal nok (Christodoulou 2001:1) i flere anmeldelser av boken, og hennes forslag til en bedre fungerende verden er heller ikke antikapitalistisk. Hun henviser til nødvendigheten av egne etiske retningslinjer, og dannelsen av en bevissthet blant forbrukere som kan brukes mot merkene. Det handler altså om å vinne det offentlige rom tilbake, ved gatefester, kamp mot gatereklame og blottlegging av de store konsernenes mørkere sider.

Motstanden er og bør i følge Klein være transnasjonal, slik hun beskriver i kapitlet om hvordan aktivistene ”ta gata tilbake”. I følge henne og ATTAC har politikken mistet makt til økonomien, og derfor ”velger aktivistene seg alltid ut folk med makt..så hvis makten flytter seg fra myndighetene via industrien til de multinasjonale selskapene, sikter vi inn kanonene mot dem” (Klein 2001:348). Også angrep fra den andre siden, nemlig ved å informere arbeiderne om forskjellen mellom deres lønn og utsalgspris på varene, er en måte å angripe konsernene på (Klein 2001:360). For de som vil ha en større forandring kan det virke som små justeringer, men det virker som det er en tydelig ide om en alternativ måte å organisere internasjonal handel på i boken. Den politiske ideen kan eksemplifiseres ved tittelen til konklusjonen i boken ”Forbrukersamfunn kontra Samfunnsborgere”, og det er nettopp dette siste hun håper blir resultatet av kampen mot det konsernstyre samfunn.

”Politiske løsninger - kontrollert av folket og håndhevet av dets valgte representanter - fortjener en sjanse før vi kaster inn håndkleet og nøyer oss med næringslivets kodekser, uavhengige observatører og privatisering av våre

kollektive rettigheter som medlemmer av samfunnet” (Klein 2001: 448). Det første skritt er nettverk av folkeopplysning, som i følge Klein har gjort at ”verdens mektigste menn ikke møtes til lunsj uten at noen organiserer et motmøte” (Klein 2001:449). Hun viser i denne sammenhengen til den vellykkede organiseringen mot den multilaterale investeringsavtalen (MAI) som ble tatt av sakslisten i OECD i 1998 etter stor motstand i fra de nye sosiale bevegelsene. Også virkemidler som karneval i gatene, og parallelle aksjoner i ulike land med felles tema har vært del av kampen for "et menneskesentrert alternativ til merkenes herredømme” (Klein 2001:452).

I kommentarer om den kritikken den antikapitalistiske bevegelsen har fått for ikke å ha et tradisjonelt mål peker hun på subcomandante Marcos i Chiapas som den perfekte metafor på målet til de nye sosiale bevegelsene ved at han er en antileder - han kan være alt, ”den svarte masken er et speil, slik at Marcos er en homofil i San Francisco, en svart mann i Sør Afrika, en asiat i Europa, en chicano i San Ysidor..” (Klein 2001:455). Med andre ord er utopien og alternativet ikke et ferdig samfunnssystem, men heller et åpent alternativ slik man får bilde av gjennom metaforen med subcomandante Marcos. Det er en utopi, som de politiske ideene vi har sett i ATTAC, der politikken og folket kan regulere og kontrollere kapitalismen. På samme tid medgir hun også at man har begynt å få et felles mål og visjon som ”en visjon om et stadig tettere internasjonalt nettverk av svært lokale initiativ, som bygger på direkte demokrati” (Klein 2001:468). Dette er politiske ideer som vi også har funnet i ATTAC, og Klein sier også at hun er glad for at man ikke har ett mål fordi det ville gjort bevegelsens medlemmer til fotsoldater.

De tre sentrale bøkene er altså enige i sine politiske ideer om at en bedre samfunnsmodell vil inneholde mer demokrati. Bøkene er veldig ulike i form, og selv om hovedpoenget om at vi må å forandre det globale samfunnssystem er det

samme, blir det forklart og begrunnet på tre forskjellige måter. Monbiot presenterer en alternativ global modell, bygget på kapitalisme og demokrati, men med en annen oppbygning. George vil vekke leseren med sin beskrivelse av den ytterste konsekvens av dagens økonomiske system, og hun har dermed sterke elementer av en dystopi i sin bok. Klein har også en negativ beskrivelse av dagens samfunnsmodell, men hun vier mye oppmerksomhet til det arbeid og de alternativ de nye sosiale bevegelsene står for. Med andre ord har alle utopiske elementer i seg ved at de representerer et brudd og en lengsel til et bedre samfunn. På den annen side har kun Monbiot et forslag til en mer fullstendig modell, og boken hans kan også kategoriseres som en samfunnsteoretisk utopi.

5.0 Analyse og Diskusjon

I letingen etter utopier og utopiske forestillinger i ATTAC Norge og Frankrike har jeg funnet politiske ideer som kan sies å representere nettopp dette. Jeg har dermed avkreftet hypotesen om at det ikke finnes utopier representert i de politiske ideene i ATTAC Norge og Frankrike. I følge utopiteorien er det, som vi har sett, ulike definisjoner av begrepet, og jeg fikk bekreftet forventningen om at det i hvert fall skulle finnes utopier av nyere definisjonstyper i organisasjonen. I empiridelen har jeg presentert funn som viser eksistensen av politiske ideer som inneholder både *brudd med nåtidens system*, og tanker om bedre måter å organisere samfunnet på. Disse politiske ideene er ulike i form og innhold alt ettersom hvor de kommer i fra, men som ventet er det en felles fordømmelse av det man ser som det nyliberalistiske system i alle politiske ideer representert i bevegelsen. Som vi så i den empiriske delen representerer slagordet 'en annen verden er mulig' for alle respondentene et brudd med å tenke på dagens samfunnsmodell som den eneste mulige. Det er med andre ord også en *lengsel* om en bedre måte å organisere verden på. Vi har også sett at ingen av intervjuobjektene ville ha en *perfekt* og *statisk* samfunnsmodell, de mener heller ikke at dette ville være ønskelig. Prosesstenkning, og det å ha utopier som retningsgivere var elementer som gjentok

seg. Videre i oppgaven vil jeg diskutere hva disse funnene betyr, med andre ord hva slags utopi som finnes i bevegelsen og hva dette vil si både for utopiteorien og kritikken.

5.1 Hva slags utopi kan man finne i ATTAC?

Med denne overskriften har jeg allerede slått fast at det finnes utopiske forestillinger i ATTAC generelt. Som vist over gjør dette seg gjeldende i slagord, men også i organisasjonenes vedtekter og politiske plattform. Hovedelementene i de utopiske forestillingene som finnes i ATTAC er en modell med *mer direkte demokrati* der *politikken har tatt makten* fra økonomien. Elementet av en organisasjonsform der de økonomiske midlene i verden er mer rettferdig fordelt kommer også sterkt inn både igjennom Tobinskatten, og andre konkrete tiltak i den politiske plattformen.

Når det sies at man skal ta tilbake makten i fra økonomien, forutsetter dette at makten en gang tilhørte andre krefter enn nettopp økonomien, og man kan jo spørre seg hvilken historisk situasjon dette henviser til. I Norge kan det virke klart, som Reiulf Steen også understreker, at man da ser til sosialdemokratiet, men som han sier, er dette ikke lenger mulig i vår verden. Bakgrunnen for at dette ikke lenger er en mulig modell er at frihetsgraden til nasjonalstaten er blitt mer begrenset. Med dette viser selv en av de mer utopikritiske i ATTAC Norge at det er noe nytt som trengs. Klein, som kommenterer mangfoldet i de nye sosiale bevegelsene, viser at det å anerkjenne dette behovet for noe nytt er noe felles for alle disse sosiale bevegelsene. Nå vil vel noen si at dette ikke nødvendigvis representerer utopier, men visjoner. På den annen side oppfyller de kriteriene for å bekrefte de alternative hypotesene utarbeidet med basis i utopiteorien jeg har presentert i denne oppgaven. I intervjuene, og da særlig med de to eldste i utvalget, var motstanden mot å kalle politiske ideer om bedre verdener utopier stor. Dette kan komme av oppgjøret de har vært nødt til å ta med såkalte store

praktiske utopier slik som Sovjetunionen kan sies å ha vært. Det totalitære aspektet som ligger implisitt i utopibegrepet er også noe nåtidens utopiteoretikere er oppmerksom på, og dette er også grunnen til at man kaller dem både gode drømmer og mareritt. Til forskjell fra de store og totalitære samfunnsmodellene har derfor mange av de nyere utopiene presentert samfunn der man har både gode og dårlige sider ved politisk organisering. Dette gir nyere utopier et dynamisk element, der man stadig er i en forbedrende prosess som kan ligne på hva Popper kaller stykkevis sosial ingeniørkunst.

Denne *dynamiske prosessen* er også noe man kan finne i ATTAC Norge og Frankrike, igjennom deres organisasjon som baseres på aktive nettverk, og også gjennom deres politiske ideer. Valutaskatten som er foreslått i to trinn nå, blant annet i ATTAC Norges arbeidsplan for 2005, viser at man jobber videre for å kunne reagere på ulike situasjoner i det internasjonale samfunnet. Også gjennom alliansebygging, som vi har sett både i ATTAC Frankrike og Norge, er det dynamiske og tilpasningsdyktige politiske ideer som dominerer. Dette er også en karakteristikk på organisasjonen innad, det er et mangfold av politiske ideer i bevegelsen, men man prøver å fokusere på de sakene man er enige om. I en ekstra kommentar i intervjuet beskriver Alsos videre hva følgende av dette kan være; ”det er en svakhet at vi har forskjellige ender og mål...det er til en viss grad en svakhet fordi at hvis utopiene er veldig forskjellige og dystopien den samme vil du kanskje ha forskjellige retninger på ting” (Alsos intervju 2004). Med andre ord kan det som gjør dem dynamiske også bli det som gjør dem handlingssvake i lengden.

Eksempler på uenighetene, som også er bakgrunnen til splittelsen i ATTAC Norge om EU spørsmålet, er forholdet mellom lokale og globale løsninger, og om fokuset skal være på å løse landene i sør sine problemer først. Her er Monbiot ett eksempel på en global løsning der han argumenterer for en jevnere fordeling av

godene i verden, noe som i følge han nødvendigvis vil føre til at vi får mindre goder her i nord (Monbiot 2003). På den annen side står EU motstandere og forkjempere for velferdsstaten innen ATTAC både i Frankrike og Norge. Disse er for eksempel mot å senke landbrukssubsidier i nord for å gjøre det lettere for bønder i sør å selge sine varer. Denne splittelsen kan sies å være en svakhet i ATTAC, ettersom de slåss for en mer rettferdig måte å organisere verdenshandelen på- uten klare ideer om systemet de vil ha. På den annen side kan man argumentere for at frihandel uansett ikke vil gjøre det bedre for bøndene i sør, men det er betegnende i Norge nå at ATTAC ikke er med i diskusjonen om landbrukssubsidier nettopp fordi de ikke har kommet til enighet om alternativene innad i organisasjonen.

Et annet element det er verd å se nærmere på, er *ønskene om bevissthetsendring* i både de sentrale bøkene, intervjuene og de politiske plattformene, dette er karakteristikk som står sentralt i nyere utopiteori. Bevissthetsendringen innebærer at man tror på at det finnes alternativer, og som Nikonoff sa er det en kamp om den politiske bevisstheten. Dette gjør ideene forandrende og overskridende i forhold til det de ser som dominerende ideer i dagens samfunn. Noen vil si at de politiske ideene man her har funnet ikke representerer et klart brudd med dagens politiske tenkning, og at de ikke presenterer et alternativ verken til demokrati eller kapitalisme, slik vi så presentert for eksempel i utopien til Monbiot. Dersom man tar denne kritikken og setter den opp mot teoriene om ideologienes død kan man påstå at alle politiske ideer som bryter med dagens måte å regulere handel, politikk og økonomi på vil være ett brudd med dagens politiske tenkning. Som vi så i teoridelen hviler påstanden om ideologienes og utopienes død på tanken om at man ikke lenger har andre politiske ideer om hvordan samfunnet kan organiseres enn den nyliberalistiske. Dermed kan man argumentere at selv om man vil beholde det kapitalistiske system, representerer ideene et brudd fordi man vil organisere det på en annen måte. Poenget med konturene av en utopi

som jeg har funnet i ATTAC Norge og Frankrike er nettopp at man vil bruke kapitalismen som en grunnmodell, men man skal ikke igjen la økonomien styre politikken. Det er i hovedsak den økonomiske styringen man henviser til i setningene om å gjenerobre og motsette i fra de generelle målene i den internasjonale plattformen.

Spørsmålet er så om de politiske ideene passer til andre enn de nyere og åpne definisjonene av utopibegrepet, og om man også kan finne utopier som oppfyller de strengere kravene fra Kumars kategorier. Noen vil nemlig hevde at det ikke er utopier i sin rette forstand dersom det kun oppfyller de nyere teoriens definisjoner. Det er ingen av de sentrale bøkene som kan sies å være en litterær utopi, men den som kommer nærmest en fullstendig utopi er Monbiot i sin bok der han presenterer ett alternativt globalt samfunnssystem. På den annen side er nok hans bok nærmere en samfunnsteoretisk utopi i følge Kumars definisjoner fordi det i denne boken teoretisk redegjøres for en bedre samfunnsmodell. Det er ingen narrativ fiksjon med beskrivende bilder av dagliglivet slik vi finner i de tradisjonelle litterære utopiene. I Georges bok finner vi en fiksjon, men dette er en mer dystopisk fiksjon. Det dystopiske elementet i hennes bok er fremtredende ettersom det beskriver et fremtidsscenario der man legger frem argumenter for hva som må gjøres for å kunne beholde det systemet man i dag har. Vi finner altså politiske ideer som ligner mer på *samfunnsteoretiske utopier* i følge Kumar. Fokuset på sak og realiteter i de politiske ideene på venstresiden kan også være et resultat av Sovjettiden, og oppgjøret med totalitære utopier, det var dette inntrykket jeg satt igjen med etter å ha snakket med intervjuobjektene. Med andre ord kan formen på utopiene i ATTAC, og de nye sosiale bevegelsene, være påvirket av utopikritikken, som dermed kan hindre en eksistensen av rene litterære utopier og fullstendige samfunnsmodeller slik Kumar helst ser dem.

Spørsmålet som står tydelig frem på bakgrunn av de intervjuene denne oppgaven baserer seg på, er om generasjon i dette tilfellet har mer å si enn land når det gjelder politiske ideer. Det var flere fellestrekk mellom Steen og Cassen, enn mellom de yngre medlemmene i hver organisasjon og de eldre. Det er med andre ord en sterk ulikhet mellom generasjonene, og dette kan også være den bakenforliggende grunnen til de andre forskjellene mellom ATTAC Norge og Frankrike. Forskjellen mellom de to er, som vi har sett, særlig organisasjonsstrukturen. Både Nilsen og Alsos hevdet i sine intervjuer at dette er grunnet ulike nasjonale organisasjonskulturer, noe de kan ha rett i, men vi kan heller ikke se bort fra at erfaringer som grunnleggerne har gjort seg i sin egen samtid kan spille en rolle. Som Cassen nevnte er medlemsmassen i ATTAC Frankrike gammel i motsetning til ATTAC Norge. Christophe Ventura nevnte også organisasjonsstruktur og forandring som to punkter der han følte at generasjon var viktig. For eksempel var det tydelig at de eldre generasjonene så politikken og dens tradisjonelle institusjoner som eksempler på systemet de slåss mot, mens den yngre garde i større grad var villig til å gå inn i kampen på de etablerte institusjoners premisser. Vi så blant annet at ordet ”skape” ikke var nevnt i den franske plattformen, og dette kan være fordi man ikke ønsker å få hodet av hugget ved å virke utopisk.

Når det gjelder den tredje kategorien, praktiske utopier, har jeg vist til funn i de to organisasjonenes vedtekter og struktur. Det virker som om landet man lever i kan ha en innvirkning på den endelige organisasjonsstruktur, ATTAC Norge har for eksempel en relativt tradisjonell norsk struktur. På den annen side har lokallagene en mye mer frittstående rolle i ATTAC enn det man vil forvente av andre politiske organisasjoner. Det er også en mer utstrakt bruk av nettverk, og fokus på både dette og verdien av å lede politiske allianser i en bestemt retning i ATTAC. Et annet argument for at ATTAC kan ha utopiske trekk er som en motsats til tendensen, beskrevet i sist maktutredning, til at norske frivillige organisasjoner blir

mindre demokratiske (Bortne et. Al 2002:117). Nettverksbruken og lokallagenes autonomi er kanskje enda mer fremtredende i ATTAC Frankrike, der lokallagene ikke engang er inkorporert i den sentrale organisasjonens vedtekter. Dette gjør at nettverkene blir enda mer aktive for å koordinere samarbeidet mellom de ulike delene av ATTAC bevegelsen i Frankrike. Ettersom ATTAC Frankrike også var den første av ATTAC- organisasjonene er også denne strukturen adoptert på globalt nivå; med nasjonale autonome organisasjoner som del av en flat hierarkisk internasjonal bevegelse som har en egen politisk plattform. Ettersom ATTAC Frankrike har en mindre demokratisk formell organisasjonsstruktur, og ATTAC Norge ikke er spesielt mer demokratisk enn andre norske organisasjoner, kan man ikke argumentere for at de i sine sentrale organisasjoner er praktiske utopier. På den annen side kan de bli eksempler på praktiske utopier dersom tendensen til å gå bort fra demokrati i organisasjoner blir enda sterkere. Det man derimot kan si er at strukturen med autonome lokallag, og også autonome nasjonale organisasjoner i forhold til den internasjonale bevegelsen er en type struktur som kan representere noe nytt, særlig sett i sammenheng med det sterke fokuset på det å være en alliansebygger og retningsgiver gir et nytt aspekt til organisasjonen blant annet vist i deres arbeidsplanene, og i de alliansene de danner som ved EU grunnlovsvalet i Frankrike. Nilsen peker på dette som en utopisk funksjon ved å si at ”Det er ATTAC som er symbolsk ledestjerne for bevegelsen, så sann sett er det et nettverk..” (Nilsen intervju 2004).

Dette tar meg over til de nyere utopiteoriene der man ser overskridende og forandrende funksjoner som viktige i de nye sosiale bevegelsene. De Geus beskriver noe av de samme igjennom at man bruker metaforer som kompass. Spørsmålet i forhold til hans teorier blir da om det finnes noen metaforer som kan beskrive ATTAC Norge og Frankrikes utopi. Institusjoner som WTO, IMF og Verdensbanken blir ofte brukt som bilder på det negative globale systemet i bevegelsen, men hva er de positive bildene? Først og fremst er ideen i slagordet til

ATTAC på en måte et bilde på utopien i bevegelsen ATTAC. Det innebærer at man kan ha en alternativ samfunnsordning, men inneholder egentlig ikke noe bilde på hvordan dette samfunnet vil arte seg. Klein nevner *Subcomandante Marcos* som en metafor på den alternative samfunnstilstanden man vil ha. Han er bildet på noe annerledes, på alternative politiske ideer og organisering, men på samme tid er han ikke en identifisert og kartlagt person- han representerer mange alternativ i ett. Han er også en mal for samspillet mellom det lokale og globale i de utopiske forestillingene, man kjemper lokalt for globalt demokrati. Et mer inkluderende demokrati er, som vi har sett i de empiriske funnene, et annet bilde som ofte blir brukt. Utover dette er det vanskelig å finne metaforer som brukes, det er i større grad begrep og beskrivelser som tas i bruk for å fortelle om de alternative verdener. To steder i verden som ofte blir pekt på som positive eksempler på hva som kan være konkrete modeller laget i samsvar med de nye sosiale bevegelsenes politiske ideer er Kerala i India og Porto Alegre i Brasil, der direkte demokrati er blitt brukt i større grad enn hva som er vanlig i etablerte demokratier.

Man kan kanskje forme et argument der ATTAC i seg selv blir en metafor for en annen verden som er mulig. De kan da representere en mer demokratisk modell enn vi har sett er tendensen i hvert fall i Norge, med autonome lokallag, med vid politisk bredde og ønsket om en kontrollert finansiell globalisering der mer rettferdig distribusjon av klodens ressurser dominerer. Grunnen til at dette kan være en metafor i seg selv er at de kan sees som en ledestjerne, som Ramonet i sin dannelsesartikkel tok til orde for; en organisasjon som kan samle de andre i kampen. Kumar selv har sagt at "Social movements need utopias even though they may not be the direct cause of them" (Kumar 1991:101). Dette betyr at utopier trengs i nye sosiale bevegelser, og ATTAC kan da spille rollen som en slags ledestjerne i seg selv for de andre delene av bevegelsen.

Vi har også sett at man finner utopiske forestillinger i organisasjonen selv om disse ikke er ferdig formet til en samfunnsmodell. For som Sargisson hevder, og som blant annet Nikonoff nevnte, kan ATTAC ved å fokusere på muligheten til å ha alternative verdener forandre verden; ”if utopian thought can change the shape and scope of our consciousness then the unthinkable can be thought and desired”(Sargisson 1996). Fokuset i hennes teorier er på hva slags funksjon utopier kan ha, og da ser vi at ideene vi finner i ATTAC Norge og Frankrike kan virke både *opposisjonell*, *forandrende*, og *overskridende*. Problemet med den mer åpne formen for utopier er, som Levitas nevnte under utopikonferansen i Sheffield- hvordan vi kan finne veien når vi har et ønske om en bedre som har form av en prosess uten fastlagt innhold. Som nevnt tidligere, det kan virke som om man på et visst tidspunkt bør få et mer håndfast innhold. På den annen side har vi funnet flere utopiske elementer som kan sies å danne selve grunnlaget for i de politiske ideene i ATTAC Frankrike og Norge.

Det er viktig på dette punkt å understreke at ATTACs rolle som ledestjerne og metafor vil være ulik ut fra hvilken modell de velger å følge.

Generasjonsforskjellen som ble påvist i empirien viser ulik forståelse av både utopier og den rolle ATTAC kan spille. Ventura tolker dette på en mer åpen måte, og mener at man bør spre seg utover og gå inn i de tradisjonelle politiske institusjoner. Cassen mener ATTAC bør bli slik den er, og er heller ikke interessert i at man blir enda mer nettverksbasert selv om dette kunne øke fleksibiliteten ytterligere. Det finnes også andre uenigheter innad i ATTAC Norge og Frankrike, den vi så komme klarest til uttrykk i ATTAC Norge var forholdet til EU. Noen innen organisasjonen ser EU som en regional organisasjon som kan brukes til å nå større mål, mens andre ser den som udemokratisk og nyliberalistisk. Her er det også en annen splittelse som kommer frem i ATTACs utopiske forestillinger; bør man ha globale demokratiske institusjoner eller er disse for fjerne til å kunne kalles demokratiske? I intervjuene kom det fram at man ønsker

større innslag av et demokrati der hver enkelt har mer å si i de politiske beslutninger som gjelder en selv. På den annen side er det ikke helt klart hvordan man skal organisere dette for at det skal kunne fungere på et høyre nivå. Noen vil hevde at det er grunnleggende at man har en global løsning i kampen mot den finansielle globaliseringen, slik Monbiot presenterte, men den norske EU-uenigheten har vist at ikke alle er enige i dette.

Dette er kun noen av eksemplene på hvor det er splittelser eller distanse mellom politiske syn i ATTAC. Uenigheten er med på å bidra, som flere av intervjuobjektene sa, til at man har vanskeligheter med å ha en klar utopi i organisasjonen. Likevel kan man argumentere for at det man har enighet om kan være nok for en dynamisk utopi, ettersom det ikke trengs et fullstendig bilde. På den annen side er det også kommet kritikk av de utopiske ideer i organisasjonen som peker på at de ikke utnytter ideene de er enige om fullt ut. Wissenburg (2004) understreker, slik som George i sin bok, at det er ideene om farene for naturen og miljøet som kan inneha de sterkeste politiske argumentene mot den finansielle globaliseringen. Han viser til at dersom man skal tenke fremover for å forme utopiske forestillinger, kan man teste hvilke teorier som fører til en best mulig fremtid. Ved å gjøre dette kommer han frem at miljøvern utgjør det sterkeste argumentet for den utopi antiglobaliseringsbevegelsen slåss for ettersom naturen ikke vil tåle en videre utvikling av globaliseringen slik vi ser den i dag. For ATTAC er likevel ikke dette et særlig tydelig fokuspunkt.

Som vi har sett finnes det ulike utopiske elementer i ATTAC; man har et brudd med dagens system og ønsker seg noe annerledes. Vi får servert en idé om at man har noen tanker om hvordan en bedre verden kan arte seg, der man har mer direkte demokrati, mer makt til politikken og kontroll av de finansielle og økonomiske krefter. Enkeltmenneskene skal ha mer å si i denne utopien, ironisk nok er dette også målet i den nyliberalistiske utopi man kan finne i Nozick sin bok *Anarchy*,

State and Utopia der den eneste mulige utopi er at hver enkelt skal ha mulighet til å velge sin egen utopi. Vi har også sett at dette ikke oppfyller de mer tradisjonelle utopidefinisjonene presentert av Kumar. På den annen side mener også Kumar at sosiale bevegelser trenger utopier, selv om de ikke nødvendigvis starter på grunn av en. De utopiske forestillingene som er funnet i ATTAC faller ikke lett inn i hans definisjoner med unntak av kriteriene for samfunnsteoretiske utopier som de til en viss grad oppfyller, og de passer som ventet godt inn i den nyere utopiteoriens definisjoner. Likevel kan det virke som om det er noe enda nyere i de utopiske forestillingene presentert her. I den neste delen vil jeg diskutere dette videre, men før dette er det interessant å se på ulikheten i intervjuobjektene syn på ATTACs utopier. Som nevnt tror Alsos at ATTACs utopi er ”at det går an å organisere verden på en annen måte enn at man unipolart skal kunne bombe hvem man vil” (Alsos intervju 2004). Han utgjør dermed en motsetning til de andre norske respondentene, en type uenighet jeg også fant i den franske organisasjonen. Der var det to som sa at ATTAC hadde utopier, og en som mente man ikke hadde det, men som vi har sett kan hans tanker plasseres innenfor de nyere forståelsene av utopi. Disse funnene understreker at man er splittet i synet på nytten av utopiene, selv om man ikke ser noen spesiell fare ved å ha åpnere former for utopier. Problemet blir igjen mangfoldet; Nilsen understreker dette når hun sier at ATTAC er resultatet av mange ideologier, og at man ikke har en spesiell utopi.

5.2 En ny type utopi og rollen den kan spille for sosiale bevegelser og politiske organisasjoner

Utopier har, som vi har sett både venner og fiender, og nettopp det er vel også en av meningene med dem. En politisk utopi skal jo uansett definisjon beskrive noe forfatteren ser som en bedre måte å organisere et samfunn på, og dette vil nødvendigvis også føre med seg folk som er uenige i forslaget. Som jeg nevnte tidligere kan man få inntrykk av at de utopiske forestillingene som er funnet i ATTAC faller inn under de nyere utopiteoriens definisjoner. Jeg vil forsøke gå

videre i analysen for å se om de faktisk også overskrider disse definisjonene. Man har i de nye sosiale bevegelsene som ATTAC ikke den samme typen organisasjon og ikke den samme måten å presentere sine politiske ideer som man har hatt tidligere. På den annen side har både feminister og miljøbevegelse nå funnet sine plasser også i antiglobaliseringsbevegelsen, uten at dette var deres mål i fra begynnelsen av. Miljøbevegelsen må ta skrittet opp på regionalt og globalt nivå på grunn av typen problem de vil ha løst, og feministene står også overfor spørsmål som rammer alle deler av verden. Til forskjell fra dette er ATTAC en organisasjon dannet direkte for å kjempe mot problemer på globalt nivå, der det var den finansielle globaliseringen som fra begynnelsen var motstanderen. Dette, som man også nå deler med andre i de nye sosiale bevegelsene, gjør at de politiske ideene og arbeidet blir av en litt annerledes art.

For å begynne med en karakteristikk av denne nye typen utopiske forestillinger kan vi nevne funksjonen til de *dystopiske beskrivelsene* av verden i dag. I utopier presenterer man mål og tanker om hvordan man skal skape en bedre verden, men i ATTAC bygger man disse ideene nettopp på det man ser som problemene her og nå. Ventura sa også i sitt intervju at dette måtte være måten å skape utopier på i dagens verden (Ventura intervju 2004). Til en viss grad er advarslene også en del av de nyere utopiteoriene, men man har ikke gjort et poeng av at dynamiske modeller kanskje trenger dystopier for å fortsette dynamikken. Nettopp de dystre virkelighetsbeskrivelsene har gjort at ATTAC favner om en bred medlemsmasse, og det gjør også at deres utopi ikke er klart definert som en modell, selv om jeg vil argumentere for at den inneholder klare politiske løsninger. Som jeg nevnte i empirien tar man utgangspunkt i den finansielle globaliseringen som sydebukk for dagens situasjon, noe som fører til konkrete løsninger slik som; en verden uten skatteparadis, og en verden der man bruker kapitalismen til å omfordele rikdommen. Spørsmålet er om man i dagens verden *må* ta et dystopisk utgangspunkt som politisk organisasjon. Det kan virke som om det å starte med å

beskrive hva som er galt er vanlig og har mest virkning. Eksempler på organisasjoner som bruker denne strategien er Bellona, Changemaker og Natur og Ungdom i Norge. Med andre ord kan denne måten å starte byggingen av utopier på ha ringvirkninger ikke bare til litterære utopier innen feminismen og miljøbevegelsen, men også til andre politiske organisasjoner.

I empirien henviste jeg til Sandberg (2003) som argumenter at ATTAC ved å plassere seg på venstresiden i norsk politikk har blitt ”en av mange” organisasjoner på venstresiden. De har dermed mistet sitt mobiliseringspotensiale, og elementet av å være noe annerledes (Sandberg 2003:123). Her har jeg argumentert for at man har utopiske forestillinger som kan vise seg å representere en ny type utopi. Et poeng i denne oppgaven er at ATTAC, som også Sandberg argumenterer, både i Norge og Frankrike, ikke tør å spille på sin nye utopi i særlig grad. Man vet at man kjemper mot dagens system, og har politiske ideer om alternative samfunn, men velger allikevel å fokusere på konkrete saker både i ATTAC Frankrike og Norge. Dette kom også klart frem i intervjuene; sakene er fokuset i det daglige arbeidet i organisasjonen.

En annen karakteristikk for en ny type utopi er *alliansebyggerrollen*, selv om dette inngår også i de nyere utopiteoriene til en viss grad. Både i Norge og Frankrike har organisasjonen en sterk rolle som informasjons og retningsgiver programfestet i de politiske plattformene. De har dessuten vist gjennom arbeid og samarbeid at de også i praksis gjennomfører disse politiske ideene. I den første delen av diskusjonen kommenterer jeg det at man får ett element av ledestjerne i ATTAC Norge og Frankrikes utopi. De skal stå frem for å gi retning til utviklingen, og har også valgt ikke- hierarkiske strukturer som bidrar til denne følelsen. De ønsker å være noe mer enn bare ledestjerne, og de går aktivt inn som alliansebygger mellom ulike organisasjoner innen de to landene, og Kjeldstadli (2003) er en av de som argumenterer sterkt for en bred politisk allianse for å snu retningen på dagens

utvikling. Dette gir den nye utopien et ekstra element- man trenger bredde for å nå et mer demokratisk samfunnssystem. Organisasjonene er dermed ikke bare en fjern metafor, men *en aktiv deltager* i arbeidet for å snu utviklingen.

Argumentene for denne nye typen utopi gir seg også uttrykk i svarene i mine intervjuer, Alsos ser nytten av utopier som retningsgivere i ATTAC, mens dystopiene forsterker hva man vet. Men dystopien er også fremtredende som et utgangspunkt slik jeg har nevnt ovenfor. Dette gir Steen uttrykk for når han ønsker seg en som kunne skrive 2050 som en advarsel. Også han ser nytten av utopier for å inspirere og vise vei (Steen intervju 2005). På den annen side er også andre syn på dystopier representert ved for eksempel Nilsen som synes det er skummelt med for mye dystopier ”..jeg synes jeg kan se en del av hvor lite konstruktivt det å hele tiden analysere det som er feil” (Nilsen intervju 2004). Det finnes også synspunkter representert særlig i ATTAC Norge som indikerer at landet man er i preger organisasjonskulturen (Alsos intervju 2004 & Nilsen intervju 2004). Nilsen oppgir dette som en av grunnene for at det er vanskelig å ha en internasjonal utopi på grunn av kulturforskjeller. Likevel kan det argumenteres for, slik jeg har gjort her, at man deler visse felles politiske ideer om en bedre samfunnsmodell, og at det globale og åpne med formen og innholdet i disse ideene indikerer et behov for et nytt utopibegrep. *Det internasjonale* er nemlig svært viktig i utviklingen av ideer i organisasjonen, det har vi bekreftet igjennom det empiriske materialet. Forfatterne av de sentrale bøkene i denne oppgaven er også faste talere ved de aller fleste store internasjonale forum og konferanser rundt omkring i verden. Deltakelse i sosiale forum er også svært viktig for både ATTAC Frankrike og Norge. Man må ikke glemme at Cassen i tillegg til å danne ATTAC, også var med å starte opp organiseringen av Verdens Sosiale Forum. Dette gjør at de politiske ideene og utviklingen av disse ikke bare presenteres og utvikles nasjonalt, men også globalt. Dette gir en annen ny karakteristikk til utopiene man kan finne i organisasjonen, og kan også få følger for andre politiske organisasjoner som i

større og større grad deltar på arrangementer på internasjonalt nivå. Ideene formes og får innflytelse langt utover landegrensene, og utopiene er dermed ikke begrenset til små samfunn eller land slik man får inntrykk av i blant annet *Utopia*.

Elementene som kan sies å gå utover det vanlige utopibegrepet, og også de nyere utopidefinisjonene, er bruken av det *dystopiske som utgangspunkt*, rollen som en *aktiv ledestjerne* som koordinerer arbeid, og *det globale og vidtrekkende* i de politiske ideene. Noen vil hevde at dette er elementer som kan gå innunder de nyere utopiteoriens definisjoner, men jeg vil si at disse elementene er såpass viktige i de politiske ideene i ATTAC Norge og Frankrike at de fortjener en større plass innen begrepet. En annen grunnen til at man bør vurdere dette er at aspektene ved de politiske utopiene i ATTAC ikke er ulike forestillinger man kan finne i andre deler av antiglobaliseringsbevegelsen. Denne bevegelsen favner nå om mange ulike typer politiske organisasjoner verden over som påvirkes av disse måtene å uttrykke seg på og å arbeide på. Man kan da forvente at aspektene jeg her peker på kan finnes også i andre politiske organisasjoner, og det kan da sies å være interessant å ha ett begrep som kan beskrive politiske ideer som kan finnes i deres tankegods.

5.3 Følger for utopikritikken

Hypotesene jeg utarbeidet med base i utopikritikken er i stor grad blitt motbevist igjennom oppgaven, selv om det må påpekes at dette har skjedd i ulik grad for de ulike hypotesene. Gjennom oppgaven har jeg funnet politiske ideer om alternative og bedre samfunnsmodeller- dagens samfunn er ikke det eneste mulige. Kun ved å se på slagordet og hva aktivistene legger i det, virker det klart at det revolusjonerende i slagordet er at man tror på alternativer til verden i dag. Jeg har med dette avkreftet påstanden om at utopier og utopiske forestillinger ikke lenger eksisterer, ettersom tanker om bedre måter å organisere virkeligheten på fremdeles finnes i politiske organisasjoner som ATTAC Norge og Frankrike. Det er dermed

ikke er riktig, forutsatt at mine funn er korrekte, å si at utopiene er døde. Teoriene som hevder dette er med andre ord avhengige av at forskningen gjenopptas for å vise til hvilke områder der den fremdeles kan sies å ha gyldighet. Gyldigheten kan vise seg å fremdeles å holde på noen områder, men den vil ikke kunne sies å være sann i de politiske organisasjoner ATTAC Norge og Frankrike. Sannsynligheten for at gyldighetsområdet for teoriene også gjelder i de andre nye sosiale bevegelsene er heller ikke stor ettersom idéfellesskapet, som vi har sett i denne oppgaven, er stor på tvers av denne typen organisasjoner og bevegelser.

Imidlertid er påstanden om at det ikke finnes alternative politiske ideer til den liberale økonomien og kapitalismen kun blitt delvis motbevist. Med ”delvis” menes her at det kan virke som om kapitalismen som system i stor grad er godtatt i både den politiske plattformen, artiklene, bøkene og av intervjuobjektene, og man søker ikke å erstatte det kapitalistiske system med noe alternativ. Den liberale økonomi som system er derimot ikke godtatt, og ideene om å la politikken kontrollere økonomien i langt større grad enn det som skjer i dag kan sies å representere alternative politiske ideer. Med andre ord er de ikke riktig å si som Jacoby; at ingen lenger tror at politiske ideer om omstrukturering av det liberale system vil bety en bedre verden (Jacoby 1999:27). For selv om man vil beholde kapitalismen argumenteres det sterkt for en modifisering av økonomien i de politiske ideene vi har sett på i denne oppgaven.

Utopikritikken har også vært preget av en innebygget frykt for farene ved totalitære utopier, og disse tankene synes også å prege aktørene i ATTAC Norge og Frankrike. Flere av intervjuobjektene kommenterer det totalitære ved utopien som en fare, og det synes som om kritikken er tatt opp i de politiske ideer som finnes i bevegelsen. Man kan som vi har sett argumentere for at de utopiske forestillingene som finnes i organisasjonen er mer preget av dynamikk og åpenhet enn totaliserende prosjekter. Dette betyr at utopikritikken ikke treffer utopiene i

ATTAC Norge og Frankrike like godt som de gjorde når de kritiserte totalitære samfunnsprosjekter som Sovjetunionen. Utopier som fastlagte bilder av en perfekt samfunnstilstand er ikke dominerende i de politiske ideene i ATTAC, og det kan til tider til og med være vanskelig å finne én felles utopi. Tanken om at man har mange alternativer er fremtredende, selv i Monbiots bok understreker han at dette er ett forslag og at andre kan ha bedre forslag. Likevel har man utopiske forestillinger, og jeg mener at man kan gå så langt som å kalle det en slags ny utopi. Med bakgrunn i dette vil jeg hevde at teoriene om at utopiene er døde ikke kan sies å være korrekte. Riktignok har jeg i denne oppgaven studert en begrenset organisasjon, men den er representert i godt over 30 land og har vidt samarbeid med organisasjoner over hele verden. Utopikritikken må derfor forholde seg til en type utopi som ikke lenger har så sterke totaliserende pretensjoner, og dermed kan mye av kritikken falle bort - selv om det må understrekes at kritikken fortsatt kan være en viktig kritikk dersom man tenker på de totaliserende endringene for eksempel religiøse fundamentalister vil ha.

Vi ser at det dystopiske som virkelighetsbeskrivelse står sterkt i ATTAC Norge og Frankrike, og man kommer derfor nærmere den stykkevise sosiale ingeniørkunsten Popper forfekter. Egenskapene til de utopiske forestillingene som finnes i ATTAC er spesiell, og de viser at dystopien i seg selv kan ha en funksjon som kan hjelpe til med å fremme ideer om en bedre verden. Dette kan gjøres ved å beskrive verden i dag som ikke bare et dårlig alternativ, men på vei til noe enda verre dersom ikke noe radikalt skjer. I motsetning til hva man kunne forvente dersom det ikke fantes utopier er ikke dystopiske og negative mål dominerende i ATTAC Norge og Frankrike, selv om begge organisasjonene i sine politiske plattformer beskriver samfunnet i dag som noe negativt man må forandre. Et par av de generelle målene kan oppfattes som negative mål ettersom det dreier seg om å ta tilbake makt og kjempe mot videre spredning av den finansielle globaliseringen. Spesielt i den franske organisasjonens plattform er det påfallende at det man kan kalle negative

mål ikke følges av det mer positive verbet ”å skape” slik det gjøres i den internasjonale og norske plattformen. Til tross for dette kan det sies å ligge implisitt i den franske plattformen at man også der vil forme noe nytt, og gi ny retning slik de faktisk sier i sin plattform.

Det er også viktig i forhold til kommentarene ovenfor om ATTAC Frankrike og Norges politiske ideer å understreke at de kan plasseres til venstre langs en ideologisk høyre-venstre-linje. Sandberg (2003) mener at dette er uheldig for den norske ATTAC- organisasjonen ettersom organisasjonen dermed mister elementet av å være annerledes. Det kan også argumenteres for at det er feil å skulle plassere en organisasjon som denne langs en slik linje, for som vi har sett er mange ulike politiske ideer representert innen organisasjonen. Et eksempel er den nye lederen av ATTAC Norge, som til og med appellerer til Dagens Næringsliv (Sørensen 2005). Likevel er det mulig å finne elementer man tradisjonelt vil karakterisere som sosialistiske, og organisasjonene legger heller ikke skjul på dette- blant annet kan det observeres igjennom deres valg av samarbeidspartnere¹⁰. Mangfoldet innen organisasjonen er som vi har sett Alsos kommentere både dens største styrke og største svakhet. På den annen side vil man som Steen kommenterte måtte ta en del klare valg fremover der man ville nytt godt av å ha en samlet politisk ide om målet. Jeg vil argumentere at det å ha en åpen og dynamisk utopi ikke nødvendigvis må virke splittende slik det argumenteres for av intervjuobjektene. Grunnen til dette er at en dynamisk samfunnsmodell vil kunne åpne for ulike mekanismer, men likevel synes det usannsynlig at hele ATTAC Norge og Frankrike skal samles innad rundt en utopi. Dermed faller Berlin sitt argument om at utopiske ideer ”as guides to human conduct they are literally fatal” (Davis 2001:61) bort ettersom det ikke er klare utopier som realiseres i handlinger. Alternativet, den nye utopitypen som kan finnes i ATTAC, har flere ulike utopier i seg, men de deler alle noen klare og dominerende politiske ideer. For øyeblikket

virker det som det er denne modellen man kommer til å følge videre for ikke å oppleve splittelser, og kanskje for ikke å kunne plasseres altfor bastant på en ideologisk høyre-venstre-linje.

6.0 Avslutning

6.1 Teoretisk konklusjon

Gjennom denne oppgaven har vi sett både hvordan utopikritikken og utopiteorien forstår funksjoner og virkninger av utopier. Utopikritikken kan sies å ha hatt sin storhetstid etter andre verdenskrig og frem til murens fall da man fremdeles hadde eksisterende eksempler på totalitære prosjekter. Utopikritikken gikk etter hvert litt tilbake, og ga plass til teoriene om at det ikke lenger fantes verken utopier eller ideologier. Både teoriene om utopienes død og utopikritikken kan sies å ha hatt følger for utopiteorien. Vi kan se dette på utviklingen av begrepet, det gjelder ikke lenger kun for totale, perfekte og statiske samfunnsmodeller. De nye definisjonene av begrepet tok inn over seg mye av kritikken og tar avstand fra totalitære prosjekter, men man fortsetter å tro på muligheten for en bedre samfunnsmodell. Gjennom denne oppgaven har vi sett at påstanden om at det ikke finnes utopiske forestillinger er feil, og funnene har bekreftet de alternative hypotesene utviklet med base i utopiteorien. Dette har vi sett ved at utopiene og de utopiske forestillingene i ATTAC som ventet ikke var formelle og fullkomne modeller, men heller åpne og dynamiske politiske ideer med en fokus på den bevissthetsendrende funksjon disse kan ha. De bruker til og med et utopisk slagord, som kan sies å være et av punktene som har økt deres popularitet. Slik har vi sett at ønsket om en bedre og annen måte å organisere samfunnet på også preger språkbruken i ATTAC, det er derimot ikke funnet mye bruk av metaforer slik man kunne ha forventet. Påstanden om at man ikke tenker seg andre mulige og bedre måter å organisere samfunnet på er altså ikke i overensstemmelse med det empiriske univers.

¹⁰ Blant annet er fagorganisasjoner sterkt representert både i Frankrike og Norge

Følgende for utopikritikken er også viktige å kommentere her, ettersom typen utopi som jeg her fant faller utenfor den tradisjonelle utopikritikken. Grunnen til dette er som vi har sett at det ikke er totalitære prosjekter med det perfekte samfunnet som er deres utopi, og dermed er mange av advarslene ikke lenger relevante. Dette har sammenheng med at det var de nyere formene av utopibegrepet som ble funnet, og også aspekter av en ny type utopi. Dermed har også hypotesen om at det vil være mer fokus på funksjon og en bevegelse mot noe bedre som ville prege eventuelle utopier i ATTAC, blitt bekreftet. Den nye typen utopi som her foreslås inneholder aspekter som; *et dystopisk utgangspunkt*, *en rolle som en aktiv ledestjerne* og *politiske ideer som er mer vidtrekkende i rom enn før*. I tillegg til dette vil de også ha aspekter som den nyere utopiteorien allerede har tatt inn i seg i fra feminismen og miljøbevegelsen. Dermed kan man se at teoriene som er laget med utgangspunkt i feminisme og miljøbevegelse, også har gyldighet for politiske organisasjoner. Videre ville det derfor være interessant å forske videre for å se om det er de nye formene for utopi som dominerer i vår verden i dag etter den kalde krigen.

6.2 Empirisk konklusjon

Ettersom jeg i oppgaven bruker case-studie vil man kunne si at resultatene i oppgaven vil ha et begrenset gyldighetsområde, som i sin minste utstrekning vil kunne si noe om ATTAC Norge og Frankrike. Min konklusjon blir sterkere sett i lys av at mine funn ikke avviker mye fra andre prosjekter gjort om ATTAC. På den annen side har vi også sett igjennom oppgaven at grensene mellom ATTAC-bevegelsen, og andre deler av de nye sosiale bevegelsene er diffuse.

Idéfelleskapet er sterkt; gjennom forum, nettverk og felles talere utvikler man politiske ideer, noe som gjør at gyldighetsområdet kan utvides til andre deler av de nye sosiale bevegelsene. Det er også viktig å påpeke at jeg i mitt oppgavedesign har brukt mest ulik case som utgangspunkt, og dermed har kontrollert for en del

omkringliggende variable. Dette kan gjøre at sannsynligheten for å få bekreftet eller gjøre liknende funn som jeg har gjort her kan øke. Videre forskning på de politiske ideene i andre deler av disse bevegelsene kan gi oss nye opplysninger om likheter og ulikheter i blant annet utopier og utopiske forestillinger.

De politiske utopiene i ATTAC Norge og Frankrike presenterer seg både i de politiske plattformene, organisasjonsstrukturen og igjennom tekster som kan sies å ha påvirket organisasjonen. Vi har sett at det er et mangfold av ideer innen ATTAC Norge og Frankrike, som kanskje kan sies å være deres styrke og svakhet på en gang. Hovedideen som de aller fleste kan samle seg om er at man ønsker en samfunnsmodell der man har et *mer inkluderende demokrati*, en *mer rettferdig økonomisk distribusjon av ressurser*, og der *politikken tar over for økonomien* i en maktfordeling. Vi har også sett at det er nye aspekter ved de politiske ideene i ATTAC, som organisasjonsstruktur, bruken av dystopiske ideer og den globale profilen også i ideene. På den annen side kan man hevde at dersom en såpass bastant påstand som at utopiene ikke lenger eksisterer kan avkreftes, eller i det minste modifiseres ett sted så kan det bety at den også kan det andre steder. Det vil være viktig for utopiteorien å jobbe videre for å se om hypotesene utviklet med bakgrunn i de nyere utopiteoriene jeg her fant støtte for også preger utopier og utopiske forestillinger andre steder. Jeg vil også foreslå videre forskning i andre deler av de nye sosiale bevegelsene for å se om utopiske forestillinger finnes også der.

7.0 Litteraturliste

Andersen, Svein S (1997). *Case- studier og generalisering: forskningsstrategi og design*. Bergen: Fagbokforlaget.

ATTAC Frankrike(1998a). [online] *Plateforme ATTAC*. URL: <http://www.france.attac.org/a7> (2005, september 15).

ATTAC Frankrike (1998b). [online]*Statuts de l'association: Statuts adoptés par l'Assemblée générale constitutive du 3 juin 1998*. URL:<http://www.france.attac.org/a604>. (2005, september 15).

ATTAC Internasjolt (1998). [online]*Platform of the international movement ATTAC*. URL:<http://www.attac.org/contact/indexpfen.htm>. (2005, september 11).

ATTAC Norge (2001). [online]*Politisk plattform for ATTAC Norge*. URL: <http://www.attac.no/omattac/1123750045?printvennlig=1>. (2005, september 9).

ATTAC Norge (2004). [online]*Vedtekter for ATTAC Norge*. URL:<http://www.attac.no/organisasjon/1123083840/1123750858?printvennlig=1>. (2005, september 10).

ATTAC Norge (2005, februar 15). [online] *Arbeidsplan for ATTAC Norge 2005*. URL: <http://www.attac.no/organisasjon/1123083840/1123750991?printvennlig=1>.

Berntsen, Monica S. (2002). *ATTAC Norway- An Anthropological Study of the Norwegian Branch of a Transnational Social Movement*. Oslo: Universitetet i Oslo, Sosialantropologisk institutt Hovedoppgave.

Bircham, Emma og John Charlton (2001). *Anti Capitalism: A Guide to the Movement*. London: Bookmarks Publications.

Bortne, Øystein, Selle, Per og Strømsnes, Kristin (2002). *Miljøvern uten grenser?* Oslo: Gyldendal Akademisk.

Brox, Ottar (1995). *Dit vi ikke vil*. Halden: Exil Forlag.

Cassen, Bernard (1998). [online] *ATTAC, mode d'emploi*. URL: <http://www.france.attac.org/a640>. (2005, september 8).

Cassen, Bernard (2003a). *Tout a Commencé à Porto Alegre*. Paris: Mille et une nuits.

Cassen, Bernard (2003b). "On The Attack", *New Left Review* 19.

Cassen, Bernard (2005). "ATTAC Against The Treaty", *New Left Review* 33.

Christodoulou, Loukas (2001).[online] *Analysis of two books: No Logo and Captive State*. URL: <http://monde-diplo-friends.org.uk/ourarticles/Apr01art4.html> (2005, oktober 19).

Clinell, Bim (2001). *Attac- grasrotas opprør mot markedet*. Oslo: Pax forlag.

Dalton, Russel J. (1994). *Environmental Groups In Western Europe*. New Haven: Yale University Press

Davis, Laurence (2001). "Isaiah Berlin, William Morris and the Politics of Utopia", s. 56-86 i Goodwin, Barbara (red.): *The Philosophy of Utopia*. London: Frank Cass..

De Geus, Marius (1999). *Ecological Utopias. Envisioning the Sustainable Society*. Utrecht: International Books.

Fitting, Peter (2003). 'Another World is Possible: Report from Porto Alegre'. Presentert på Utopikonferanse i San Diego høsten 2003. Konferansepaper.

Fraser, Morag (2003).[online] *The Age of Consent: A Manifesto for a New World Order*. URL: <http://www.smh.com.au/articles/2003/07/11/1057783340498.html> (2005, oktober 19).

George, Susan (2003). *The Lugano Report: On Preserving Capitalism In the Twenty-First Century*. London: Pluto Press.

George, Susan (2004). *Another world is possible if...* London: Verso.

Halsaa, Beatrice (1991). "Utopier og kvinners framtidsbilder", s.77-113 i Kjell Dahle & Pål Strandbakken (red.): *Om fremtidsstudier*. Oslo: Prosjekt Alternativ Framtid.

Hayek, Friedrich A. (1944). *The Road to Serfdom*. London: Routledge & Keegan Paul.

Heidar, Knut og Einar Berntzen (1998). *Vesteuropeisk Politikk*. Oslo:Universitetsforlaget.

Holte, Fritz (2002). *En annen verden er mulig- et alternativ til internasjonal markedsliberalisme*. Oslo: Roskva forlag.

Jacoby, Russel (1999). *The End of Utopia: politics and culture in an age of apathy*. New York: Basic Books.

Jørgensen, Sten Inge (2001). *Attac og globaliseringen*. Oslo: H.Aschehoug & Co.

Kateb, George (1963). *Utopia and its Enemies*. London: Free Press fo Glenco.

- Kjelstadli, Knut (2003). 'Ikke bare partienes prosjekt'. *Klassekampen*. 1. November.
- Klein, Naomi (2001). *No Logo- Med merkevareterroristene i sikte*. Oslo: Forlaget Oktober.
- Kumar, Krishan (1991). *Utopianism*. Milton Keynes: Open University Press.
- Le Guin, Ursula (1975). *The Dispossessed: an ambiguous utopia*. New York: HarperPaperbacks.
- Levitas, Ruth (1990). *The Concept of Utopia*. Syracuse, NY: Syracuse University Press.
- Levitas, Ruth (2001). "For Utopia: The (Limits of the) Utopian Function in Late Capitalist Society", s. 25-43 i Goodwin, Barbara (red.): *The Philosophy of Utopia*. London: Frank Cass.
- Lønning, Inge (2005). 'Attakk fra Attac'. *Dagbladet* 24. September.
- Mathisen, Werner Christie (2001). "Er utopienes tid likevel ikke forbi" s.276-284 i Baldersheim, Harald, Bernt Hagtvogt og Knut Heidar (red.): *Statsvitenskaplig utsyn: Politiske tema og tenkemåter i en oppbruddstid*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Monbiot, George (2003). *The Age of Consent: A Manifesto for a New World Order*. London: Harper Perennial.
- Oslo 2005(2005, September 1). [online] URL: <http://www.oslo2005.no>.
- Piercy, Marge (1976). *Woman on the Edge of Time*. New York: Fawcett Crest.
- Nozick, Robert (1974). *Anarchy, State and Utopia*. Oxford: Blackwell.
- Popper, Karl (1945). *The Open Society and its Enemies*. London: George Routledge
- Ramonet, Ignacio (1997). 'Disarming the Markets'. *Le Monde Diplomatique* Desember.
- Ramonet, Ignacio (1998). 'A Need for Utopia'. *Le Monde Diplomatique* Mai.
- Sandberg, Sveinung (2003). *The Success of ATTAC in Norway-An approach synthesising discourse analysis and framing theory*. Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for Sosiologi Hovedoppgave.
- Sargisson, Lucy (1996). *Contemporary Feminist Utopianism*. London: Routledge.
- Steen, Reiulf (2005). 'Engasjement og visjoner'. *Dagsavisen* 5 oktober.

Sørensen, Sigmund (2005). 'ATTAC som byr'. *Dagens Næringsliv* 14 mai.

Tartakowsky, Pierre (1998) [online]. *Construire ATTAC, agir ATTAC*. URL: <http://www.france.attac.org/a643>. (2005, september 9).

Wissenburg, Marcel (2004). "Globotopia: The Antiglobalization Movement and Utopianism", *Organization Environment* 17: 493-508.

Yin, Robert (2003) *Case study research : design and methods*. Thousand Oaks, California: Sage.

7.1 Informanter

Alsos, Steinar (2004) *Intervju*. 29 september.

Cassen, Bernard (2005) *Intervju*. 27 juli.

Nikonoff, Jacques (2005) *Intervju*. 27 juli.

Nilsen, Marte (2004) *Intervju*. 29 september.

Steen, Reiulf (2005) *Intervju*. 11 juli.

Ventura, Christophe (2004) *Intervju*. 14 november.

Vedlegg I

Intervjuguide

Innledning:

Jeg er en hovedfagsstudent i statsvitenskap ved universitetet i Oslo som skriver hovedoppgave innen politisk teori. Min oppgave vil ha fokus på de politiske utopienes eksistens og form, og da innen Attac Norge og Frankrike. Av den grunn ønsker jeg å gjøre et visst antall dybdeintervjuer for å få et bedre innblikk i hvordan noen personers synspunkter, innen Attac, arter seg. Noe av målet med min oppgave vil i tillegg til å forske på om det finnes politiske utopier og forestillinger om dette i Attac, bli å analysere om det fortsatt finnes utopier. På lik linje med diskusjonene om ideologienes død, har det nemlig funnet sted en diskusjon om utopienes død.

1.0 Alder?

2.0 Yrke og utdanningsbakgrunn?

3.0 Hvor lenge har du vært tilknyttet til Attac og dens tankegods/sympatisert med dennes litteratur og politiske ideer?

3.1 Hva slags politisk bakgrunn har du?

4.0 Hvorfor gikk du inn i Attac?

Oppfølging om det var annen politisk bakgrunn, ønsker om å forandre verden, tanker om at dette var mulig innenfor en organisasjon som Attac kanskje på grunn av karaktertrekk ved Attac.

- 5.0 Hva legger du i slagordet ”en annen verden er mulig”?
- 6.0 I hvilken grad tenker man i det hele tatt seg en bedre verden i Attac slik du har erfart det?
- 6.1 Er det et samtaleemne?
- 6.2 Hvor mye snakker man om dette, og på hvilken måte?
- 7.0 Hvordan fastlegges det politiske programmet i Attac?
- 7.1 I hvilken grad har man dominerende eller hovedstrømninger av politiske tanker og ideer i organisasjonen?
- 7.2 Hvem kan sies å dominere og styre diskusjonen i Attac?
- 8.0 Hva slags tanker har du om et bedre organisert samfunnssystem?
- 8.1 I hvilken grad vil du si at du skiller deg i fra det som er dominerende politiske ideer i Attac?
- 9.0 Hva er dine tanker om hvordan et alternativt samfunn vil arte seg?
- ikke nødvendigvis en total samfunnsmodell, holder med økonomisk eller politisk
- 10.0 Hva er dine visjoner for en bedre samfunnstilstand?
- 10.1 På hvilken måte bringer du med deg dette inn i Attac?
- 10.2 I hvilken grad er det noen visjoner som bringes med inn, og andre som ikke taes med inn i Attac?

Videre i intervjuet vil jeg ha noen spørsmål som går mer direkte inn på utopibegrepet, i denne sammenhengen vil jeg gjerne understreke at det her er mulig å forstå utopi på mange ulike måter. For å ha et vidt begrep kan man si at det er politiske ideer om et bedre samfunn.

- 11.0 Hvordan forstår du begrepet utopi?
- 12.0 I hvilken grad vil du si at du har en utopi eller utopiske forestillinger?
- 12.1 Hva består denne av, og hvor omfattende er den?
- 12.2 Hvilken karakter har den?
- 12.3 Hvilken betydning har den for deg, og hva bruker du den til?
- 13.0 I hvilken grad har Attac en utopi eller utopiske forestillinger?
- 13.1 Hva består denne av, og hvor omfattende er den? Med omfattende menes her at den kan dreie seg kun om en del av samfunnet, som for eksempel den økonomiske eller den kan inkludere ulike deler/hele samfunnet.
- 13.2 Hvilke karakter har den?
- 13.3 I hvilken grad finnes det utopi kritiske diskurser i ATTAC?
- 14.0 Hva skyldes en eventuell forskjell mellom din personlige og Attacs utopi?
- 15.0 Hvor får du forestillingene om en bedre organisert verden i fra?
- 15.1 Kan du nevne noen, gi eksempler?
- 16.0 I hvilken grad kjenner du til utopiske tekster?

Det finnes ulike utopier, de kan være litterære verk, formelle og perfekte samfunnsordninger som omfatter alle deler av samfunnet, feministiske tekster og utopier som ikke omfatter hele samfunnet og også økologiske. Det kan også være greit å nevne at det finnes samfunnsteoretiske utopier innen politisk teori, og også samfunnsvitenskapelige begreper.

Dersom man kjenner til andre og nyere utopier:

- 16.1 Hva slags rolle synes du disse har hatt for bevegelser som for eksempel feministene, og nå de nye sosiale bevegelsene?
- 16.2 I hvilken grad er disse et alternativ til nyliberalismen, eller er de innenfor det man kan kalle nyliberalismens grenser og tankemåter?

1984 er en bok som kan kalles en dystopi, altså det motsatte av en utopi, det finnes også andre kjente eksempler på lignende bøker og filmer.

- 17.0 Kjenner du til noen eksempler på dystopier?
- 18.0 Hva legger du i begrepet dystopi?
- 19.0 I hvilken grad tror du utopier og dystopier kan ha være verdifulle eller nyttige for Attac?
 Forklaring: I utopiteori vil noen si at de kan ha funksjoner i form av å være inspirasjonskilder, andre som ledestjerner og noen til skrekk og advarsel.
- 19.1 Ser du noen fare ved å ha utopier og utopiske forestillinger for Attac?
- 19.2 Hva bør de brukes til?

Tilleggsspørsmål i intervju der jeg vil bruke respondentenes kunnskap også til å bestemme utvalg av nøkkeltekster:

- 20.0 I hvilken grad, og på hvilken måte kan du nevne noen tekster som kan sies å være viktige for utviklingen av de sentrale politiske ideer i Attac?
- 20.1 Hvilke tekster kan du nevne som uttrykk for ATTAC? Igjen med eksempel som for eksempel inspirasjonskilde.
- 21.0 Hvilke tekster gjør at organisasjonen kan være ulik mellom land?
- 22.0 Hvilke er felles på internasjonalt nivå?
- 23.0 Hvor stor forskjell er det mellom verkene som er sentrale for Attac og for andre deler av de nye sosiale bevegelsene?

Tilleggsspørsmål i intervju der jeg vil bruke respondentenes kunnskap til å bestemme videre intervjuobjekt:

- 24.0 Hvem i din organisasjon kan sies å ha vært med å forme de sentrale politiske ideene?
- 25.0 Vil det finnes forskjeller mellom de ulike medlemmer i organisasjonen?
 - gi eksempler på at det kan være forskjeller mellom kjønn, generasjon, politisk bakgrunn, fløyer av Attac etc.
- 25.1 Hvis så hva slags, og hvem kan sies å være sentrale representanter for ulikhetene?

Vedlegg II

Platform of the international movement ATTAC

International movement for democratic control of financial markets and their institutions
 Adopted at the international meeting of December 11-12, 1998.

Financial globalization increases economic insecurity and social inequalities. It bypasses and undermines popular decision-making, democratic institutions, and sovereign states responsible for the general interest. In their place, it substitutes a purely speculative logic that expresses nothing more than the interests of multinational corporations and financial markets.

In the name of a transformation of the world depicted as a natural law, citizens and their representatives find their decision-making power contested. Such a humiliating proof of impotence encourages the growth of anti-democratic parties. It is urgent to block this process by creating new instruments of regulation and control, at the national, European, and international levels. Experience clearly shows that governments will not do so without encouragement. Taking up the double challenge of social implosion and political desperation thus requires a dramatic increase in civic activism.

The total freedom of capital circulation, the existence of tax havens, and the explosion of the volume of speculative transactions have forced governments into a frantic race to win the favor of

big investors. Every day, one hundred billion dollars pass through the currency markets in search of instant profits, with no relation to the state of production or to trade in goods and services. The consequences of this state of affairs are the permanent increase of income on capital at the expense of labor, a pervasive economic insecurity, and the growth of poverty.

The social consequences of these developments are even more severe for dependent countries that are directly affected by the financial crisis and are subjected to the dictates of the IMF's adjustment plans. Debt service requires governments to lower social service budgets to a minimum and condemn societies to underdevelopment. Interest rates much higher than in the countries of the North contribute to the destruction of national producers; uncontrolled privatization and denationalization develop in the search for the resources demanded by investors.

Everywhere social rights are called into question. Where there are public retirement systems, workers are asked to replace them by a pension fund mechanism that subjects their own employers to the sole imperatives of immediate profitability, extends the sphere of influence of finance, and persuades citizens of the obsolescence of institutions of solidarity between nations, peoples, and generations. Deregulation affects the labor market as a whole, and the results include degradation of working conditions, the growth of workplace insecurity and unemployment, and the dismantling of systems of social protection.

Using economic development and job creation as a pretext, the major powers have not given up plans for a Multilateral Agreement on Investments (MAI) which would give the investors all the rights and leave national governments with all the responsibilities. Under the pressure of public opinion and mobilization of activists, they had to abandon plans to negotiate this agreement in the framework of the OECD, but discussions will resume in the framework of the World Trade Organization. At the same time the USA as well as the European Commission continue their free trade crusade, pushing for the creation of new zones of deregulation at the continental or intercontinental level (the PET project between Europe and North America, the extension of NAFTA into Latin America, etc.)

There is still time to put the brakes on most of these machines for creating inequalities between North and South as well as in the heart of the developed countries themselves. Too often, the argument of inevitability is reinforced by censorship of information about alternatives. Thus international financial institutions and the major media (whose owners are often beneficiaries of globalization) have been silent about the proposal of the American economist and Nobel Laureate James Tobin, to tax speculative transactions on currency markets. Even at the particularly low rate of 0.1%, the Tobin Tax would bring in close to \$100 billion every year. Collected for the most part by industrialized countries, where the principal financial markets are located, this money could be used to help struggle against inequalities, to promote education and public health in poor countries, and for food security and sustainable development. Such a measure fits with a clearly antispeculative perspective. It would sustain a logic of resistance, restore maneuvering room to citizens and national governments, and, most of all, would mean that political, rather than financial considerations are returning to the fore.

To this end, signatories propose to participate or to cooperate with the international movement ATTAC to debate, produce and disseminate information, and act together, in their respective countries as well as on the continental and international levels. This joint actions have the following goals:

- to hamper international speculation;
- to tax income on capital;
- to penalize tax havens;

- to prevent the generalization of pension funds;
- to promote transparency in investments in dependant countries;
- to establish a legal framework for banking and financial operations, in order not to penalize further consumers and citizens; the employees of banking institutions can play an important role in overseeing these operations;
- to support the demand for the general annulment of the public debt of dependent countries, and the use of the resources thus freed in behalf of populations and sustainable development, which many call paying off the "social and ecological debt."

More generally, the goals are:

- to reconquer space lost by democracy to the sphere of finance,
- to oppose any new abandonment of national sovereignty on the pretext of the "rights" of investors and merchants,
- to create a democratic space at the global level.

It is simply a question of taking back, together, the future of our world.